Glasmagerne fra Tyskland 1620-1860

Forord

Min farfar, Johan Christian Gundelach, interesserede sig meget for slægtsforskning. På sine gamle dage overdrog han sit håndskrevne materiale til min far, som gav det videre til mig, da jeg var interesseret i at fortsætte arbejdet. I forhold til min farfars tid har jeg været godt hjulpet af internettet, der har givet adgang til meget materiale, bl.a. scannede kirkebøger og folketællinger i Danmark, Norge, Sverige, dele af Tyskland, Holland, Tjekkiet og Frankrig.

Vores slægt har været glasmagere i mange generationer. Min slægtsforskning har været vanskeliggjort af, at glasmagerne siden middelalderen ofte flyttede, da glasværkerne brugte meget træ og derfor blev flyttet fra område til område i takt med udtynding af skovene. Glasmagerne arbejdede alle ugens dage fra april (pinse) til november (Morten Bisp). De blev aldrig rigtig en del af lokalsamfundene, som nærmest betragtede dem som nomader.

Slægtsforskning foregår bagud i tid, idet man hele tiden forfølger nye spor for at finde så langt tilbage i sine aner som muligt. En slægtsbog er normalt kronologisk startende med den ældste slægt, hvorfra historien bevæger sig fremad i tid. Jeg har ikke kunnet bestemme mig for, hvad der er bedst, så jeg har gjort begge dele.

Først omtales familiens tid, efter at de i 1763 flyttede til Norge, som dengang var en del af Danmark. Familiens næstældste søn, Christian, blev indskrevet til konfirmation i 1764, den tidligste optegnelse om familien i kirkebøgerne, så de må være kommet til Norge kort forinden. Faderen og de to sønner arbejdede på Biri og Handeland glasværker. Den ældste søn, Johan Jørgen Wilhelm, blev viet og fik flere børn i Norge. Hans ældste søn, Hans Jørgen, var også glasmager i Norge, men i 1803 flyttede han til et glasværk i Väsby i Skåne. I 1821 flyttede han og familien til et glasværk i Ed i Småland. Hans Jørgen døde i 1826, 56 år gammel. En af hans sønner, Carl Frederik, der også var glasmager i Ed, flyttede herefter i 1826 til Danmark, hvor han blev en af de første glasmagere på Holmegaard Glasværk ved Fensmark. Carl Frederik og hustruen Johanne Hammerström fik i alt 14 børn i Danmark. To af sønnerne blev glasmagere og var siden ved glasværkerne i Kastrup, Hellerup og Lyngby.

Hertil har det været ret let at finde familien i kirkebøgerne. Men hvor de kom fra, før de kom til Norge, var ikke så let. Formodentlig kom de fra Mecklenburg. Den anden del af historien omfatter derfor familiens tid i Tyskland.

Via en håndskrevet afskrift af tyske kirkebøger, som jeg fik mulighed for at få en kopi af gennem et arkiv i Greifswald, fandt jeg, at familien i perioden 1750-1756 var på et Glasværk i Stavenhagen i Mecklenburg. Jeg fik en tysk slægtsforsker til at finde oplysningerne i kirkebogen for den nærliggende by Jürgensdorf, da disse kun var til rådighed på mikrofiche i Schwerin. Her fandt jeg, at Johan Henrich Gundelach blev viet i 1751 til An Dortie Castens. Sammen fik de tre døtre, inden de flyttede til Norge. Der var ingen oplysninger om sønnerne Johan Jürgen og Christian. Det skulle vise sig at blive svært, meget svært, at finde videre bagud. Og det var der en god grund til, skulle det vise sig. Det var lidt af en tilfældighed, at jeg faldt over det i et tysk hæfte om glasværkerne i Mecklenburg, nærmere bestemt en Glashütte Blumenholz ved Neustrelitz. Men det gjorde en stor forskel i forhold til det videre arbejde. Herfra kunne jeg finde, at familien havde været glasmagere i Grubenhagen omkring 1730, i Parum 1713-1721, i Daschow 1704-1713 og i Holstein 1671-1700.

Det videre forløb bagud i tid ender foreløbig i en kirkebogsoptegnelse i Brandenburg i 1655 og måske i 1628 i Pforzheim ved Stuttgart. Bogens sidste del er en status over, hvor jeg er nået til.

Peter Gundelach
Lyngby, august 2026

Norge 1763-1803

Glasstrækker Henrich Gundlach, hans hustru Margrethe Dorothea og børnene Dorothea Elisabeth, 22 år, Johan Jørgen Wilhelm, 21, Christian Wilhelm, 18, Anne Dorthea, 12, og tvillingerne Helene Sophia og Catharina Maria på 9 ankom fra Mecklenburg i Tyskland til Norge i 1763.

Henrich og Johan havde fået job som faglærte glasmagere og Christian som lærling på det nyåbnede Biri Glasfabrique i Norge, der dengang var en del af Danmark. Glasværkerne i Mecklenburg lukkede på stribe i tiden efter 1750, og det var stadig sværere at få arbejde. Mange glasmagere måtte skifte fag eller risikere at ende i fattigdom. Glasindustrien var derimod i rivende udvikling i Danmark og Norge. Frederik den 5. havde oprettet "*Det Kongelig Allernaadigst Octrojerede Nordiske Compagnie",* der bl.a. etablerede de første norske glasværker.
Man hentede glasmagere fra Hessen, der gennem flere hundrede år havde været centrum for den tyske glasindustri. I løbet af 1750'erne var der også kommet glasmagere fra Tangstedter Hütte i Bergstedt i Holstein til de norske glasværker. Nogle af disse glasmagere stammede oprindeligt fra Mecklenburg.

Skiftet til Norge må have været vanskeligt. Klimaet var et ganske andet end Mecklenburg – koldt og mørkt om vinteren men samtidig med en meget smuk natur med bjergene omkring den store sø Mjösen. Og så var der sproget. De tyske glasmagere forstod ikke dansk eller norsk. Men hvad gjorde det, når de fleste glasmagerne på Biri var tyskere. Også mesteren Bernt Kaufeldt. Boligerne var bedre end i Mecklenburg, hvor glasmagerne boede i små bindingsværkshytter, der blev taget ned og flyttet med, hver gang en glashytte flyttede til et nyt skovområde. Det skete cirka hvert 5. - 10. år. I Norge boede familierne i permanente huse.

Faderen var "strækker". Det er den fagperson, som fremstiller vinduesglas. Den ældste af sønnerne, Johan Jørgen Wilhelm, var udlært som flaskeglaspuster. På tysk hed det Hohlglasmacher, på dansk holdglasmager, buteljemager, flaskeglaspuster eller slet og ret glaspuster. Den yngste søn, Christian Wilhelm, var anfænger, også kaldet forblæser, og endnu ikke fuldt udlært glaspuster. Han havde stort talent men også et temperament, der senere skulle komme til at præge hans liv. Men først skulle han konfirmeres. Straks efter ankomsten blev han indskrevet til konfirmation på den lutherske kirke i Biri. Han blev konfirmeret i 1764, det ældst dokumenterbare vidnesbyrd om vores slægts ankomst til Norge.

Den ældste af børnene, Dorothea Elisabeth, blev i januar 1767 gift i byen Jevnaker med den kun 2 år ældre mester på Biri, Bernt Kaufeldt, Udover familierne Wentzel og Gundelach var også familien Kaufeldt en kendt tysk glasmagerslægt, og Henrich kendte sikkert Bernts forældre fra Mecklenburg.

Bernt Kaufeldt blev senere forpagter af Biri glasværk. Efter hans død i 1791, bare 51 år gammel, overtog Elisabeth ledelsen af glasværket. Det må have været meget usædvanligt dengang, at en kvindelig førstegenerationsindvandrer overtog ledelsen af et glasværk. Dorthea og Bernt fik i alt 9 børn i perioden 1769-1789. 3 af børnene døde inden de blev 6 år. Dorthea døde i 1822, 80 år gammel.

Biri kirke

Johan arbejdede ved både Biri og Hadelands glasværker. Han var født omkring 1743 i Mecklenburg. Af ukendte årsager benyttede han og hans bror Christian ikke altid efternavnet Gundlach men nøjedes med mellemnavnet Wilhelm. Det kommer der en forklaring på senere.

Normalt giftede de tyske indvandrere sig med andre tyskere. Men ikke Johan. Han blev gift 17. januar 1770 i byen Ringsaker med en lokal norsk pige, Marie Sofie Hals, som oven i købet var officersdatter, hvilket var meget fint dengang.

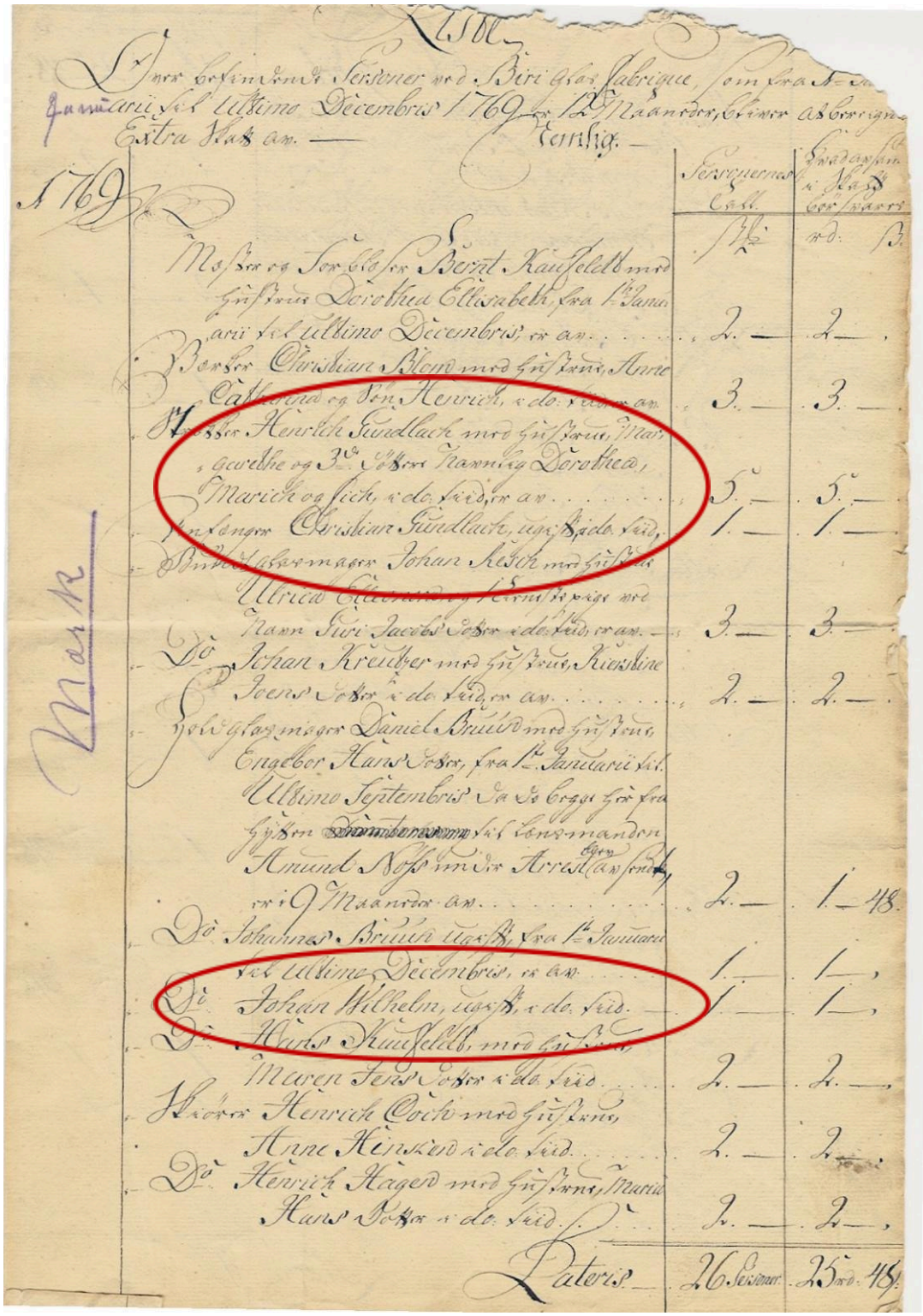

Biri Glasværk omkring 1865. Glasværket lå hvor gården Svenne ligger i dag, et par kilometer nord for Biri. Huset til højre kan genkendes på billedet nedenfor.

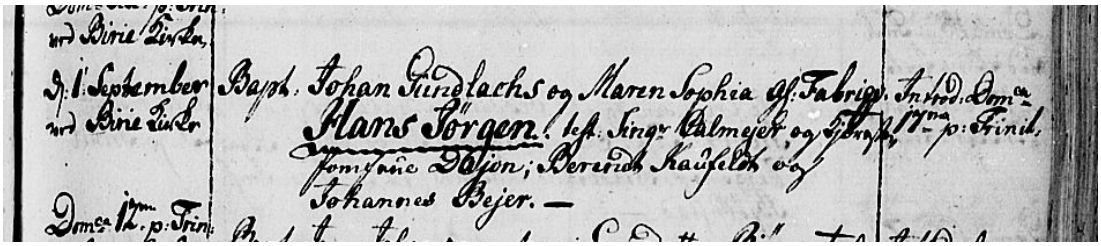
Af skatteopgørelsen (Liste Over befindende Personer ved Biri Glasfabrique, 1769, at bereigne Extra Skatt av) for Biri for året 1769 fremgår de ansatte på glasværket.

- Mester og Forblæser Bernt Kaufeldt med hustrue Dorothea Elisabeth,
- Strækker Henrich Gundlach med hustru, Margarethe og 3 døtre Dorothea, Marich og Fich, som må være kælenavne for (Helene) Maria og (Catharina) Sofia.
- Anfænger Christian Gundlach, ugift
- …
- …
- Holdglasmager Johan Wilhelm, ugift.

Mandtalsliste, Biri glasværk, 1769.

Johan og Marie fik den 1. september 1770 deres første barn, Hans Jörgen, i Biri.

Bapt. Johan Gundlachs og Maren Sophia Gl.Fabriq. Hans Jörgen

Omkring 1780 flyttede Johan og Marie og deres på dette tidspunkt 5 børn til Jevnaker, hvor Johan arbejdede på Hadelands Glasværk. Hadeland åbnede i 1765 og eksisterer den dag i dag. Hans Jørgen blev glasmager ligesom sin far og forfædre. Hans Jørgen voksede op og blev gift i Jevnaker 22. juni 1792 med Maren Malene Wenzel, datter af endnu en tysk glasmager, Hans Balthazar Wenzel.

Blot 4 måneder efter deres bryllup fik Hans Jørgen og Maren deres første barn, som kom til at hedde Johan Jørgen efter sin farfar. Omkring 1793 flyttede Hans Jørgen og Maren fra Jevnaker tilbage til Biri, hvor de stod opført i folketællingen i 1801.

Marens far arbejdede på det tidspunkt på Hadelands Glasværk. Han kom oprindeligt til Norge omkring 1756 fra Tangstedter Hütte i Holstein. Den ene af Marens brødre, Johan Jørgen Wenzel, blev gift i marts 1792 med Hans Jørgen Gundelachs lillesøster Anne Sophie Gundelach.

Hans Jørgens mor, Marie Sofie Hals, døde i juni 1800 i Jevnaker, 54 år gammel. Ved folketællingen året efter var hendes mand flyttet tilbage i Biri og oplyst som ”Johan Jørgen Wilhelm, mand, 58 år, enkemand efter første ægteskab, glaspuster”. Hos ham boede de yngste børn, Johan Jørgen, 15, og Johanna Wilhelm, 12.

Christian Wilhelm - en urolig sjæl og eftertragtet fagarbejder

Johan Jørgens lillebror Christian fik et meget turbulent liv. Han blev gift 3 gange, fik 9 børn med den første kone, hvoraf 5 døde som små. Han lagde sig ud med kollegaer og glasværkets ledelse, men han var samtidig respekteret for sin faglige kunnen. Hans første barn blev født, inden han blev gift med moderen. Han fik senere mindst 2 børn uden for ægteskab og var en overgang flyttet til Sverige sammen med moderen til disse to børn. Efter nogle år flyttede han tilbage til sin første kone og nåede at få endnu et barn med hende, inden hun døde, kun 42 år gammel. Han blev gift igen men fik ingen børn med sin anden kone i deres 14 år lange ægteskab. Undervejs blev han angiveligt ramt af en øjenskade og forlod glasmagerhvervet og blev ”jordløs husmand”. Han giftede sig for tredje gang i en sen alder, 58 år gammel. Han og

hans tredje kone nåede at få to børn, inden Christian og hans kone døde i 1808 med få måneders mellemrum efter blot 4 års ægteskab. Her kommer hele historien.

Christian blev konfirmeret i Biri i 1764. Hans alder er ikke oplyst, men han var formentlig født i 1746 i Mecklenburg og var derfor 18 år ved sin konfirmation. Den 21. maj 1771 blev han gift, 25 år gammel, i Vardal ca. 40 km sydvest for Biri, med den jævnaldrende indfødte nordmand Anne Catrine Gulbrandsdatter. Af kirkebogen fremgår, at de 3 måneder forinden, den 27. februar, havde fået døbt deres første barn Christian Wilhelm, som altså var født inden ægteskabet. Det skulle vise sig ikke at blive Christians eneste barn uden for ægteskab.
Den 21. juni 1772, kort tid efter henrettelsen af Johan Friedrich Struensee og Enevold Brandt om København, fik Christian og Anne Catrine deres andet barn i Biri, Bernt Frederik Wilhelm og 1½ år senere, den 1. januar 1774, fulgte Johan Henrik.
Men blot to uger senere døde lille Bernt kun 1½ år gammel. Det skulle blive værre: Året efter, i 1775, døde først Johan Henrik den 30. marts, godt 1 år gammel, og blot en uge senere, den 4. april, deres ældste søn, Christian Wilhelm, 4 år gammel. Parret var nu barnløse, men to måneder senere, den 1. juni, nedkom Anne med endnu en søn, Johan Christian Frederik. Han nåede som deres første barn voksenalderen, idet han endte som bagermester i Christiania (Oslo).

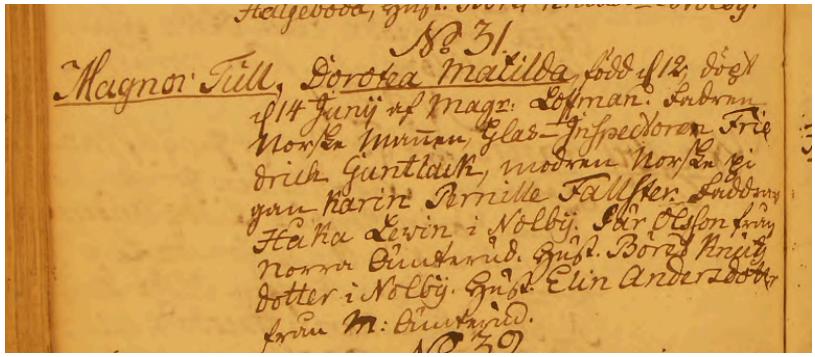
Nogle måneder senere lagde Christian Wilhelm sig åbenbart ud med en kollega på glasværket. Af Glasværkets protokoller fremgår, at der i september 1775 var opstået ”En krangel mellom Christian Gundelach og Hans Kauffeldt. Gundelach har kastet vann på Kauffeldt mens han arbeidet og pudset hunden på ham. Christian Gundelach fikk en mulkt på 2 RD”.
I oktober havde Christian Gundelach ifølge værkets bestyrer i København ”skrevet ind og erklæret sig gandske fornøyet med den ham dicterede Straf. Alleene han mente at Hans Kaufeldt hafde saavel fortient Straf som han, hvorpaa hannem blev svared at nærmere Examination af den Sag maatte henstaa indtil vi selve kom derop.”

Året efter, den 26. oktober 1776, fulgte endnu en søn, Frederik Bernhard, som tilsyneladende også nåede voksenalderen. Den 19. januar 1779 fik parret endnu et barn, Hans Henrik Wilhelm. På glasværket havde Christian tilsyneladende været så utilfreds, at han havde sagt op. Ledelsen ville dog gerne beholde ham. ”30. januar 1779: Til Beyer ved Biri glassverk: Forblæseren Chr. Gundelach kan ikke paa nogen maade formaaes til at længer vedblive sin Tieneste. Kompaniet kan ikke nekte ham avskjed. Men hvis han ombestemmer seg skal den skriftlige oppsigelsen ikke forhindre at han beholder jobben. Forvalteren skal søge at betage ham al Aarsag til Misfornøyelse i sin Tieneste som Directionen vil gjøre ham saa behagelig som muelig.”

Kort efter havde Christian fortrudt opsigelsen: ”20.februar 1779: Brev til Beyer, Biri: Chr. Gundelach blir på Biri.” Og et lidt senere brev: ”Christian Gundelach erklærer at ville vedblive sin Post og ydermere lære Strækkerkonsten.” Måske skyldes utilfredsheden, at værket gerne ville have ham som glasstrækker, men at han ikke ønskede det.
Nogenlunde på samme tid, altså i marts 1779, må han have mødt Karen Pernille Falster, der var kommet i tjeneste i huset hos en kaptajn Broch. Pernille fødte den 19. januar 1780 et barn, Andreas Wilhelm, uden for ægteskab. Barnet blev døbt i Vågå, ca. 1.000 km nord for Biri. Faderen var oplyst som ”Christian Gundelach, gift mand og glaspuster ved Biri”.

Christian var stadig i Biri i 1779 efter at have gjort Karen gravid. Der var åbenbart brug for en ny glasstrækker, efter at en strækker var rejst. Det var formentlig hans far Henrich, der var rejst, for Henrich og Margrethe rejste faktisk tilbage til Tyskland omkring 1780. Christian havde helt åbenlyst evner men havde tilsyneladende ikke lyst til at være strækker.
”16. oktober 1779: Til Beyer, Biri: Om erstatning for en strekker som har reist tilbake til Tyskland … Christian Gundelach af Hyttens Arbejdere fandtes i saadan hensigt tjenligst”. Men Christian Gundelach ville ikke være fastansat strækker. Kompaniet bad forvalteren stille Christian Gundelachs oplæring i bero. Tilsyneladende lod han sig overtale, for blot to måneder senere hed det: ”31. december 1779: Til Beyer, Biri: Christian Gundelach har gjort store framsteg i ’Strækker Kunsten’”. At han var god til det fremgik senere: ”15. april 1780: Til Beyer, Biri: Chr. Gundelach er nå ’saavidt avanceret i strækkeriet’ at læremesteren Stabelfeldt får dusør.”

Men herefter gik der for alvor kludder i den nu 35-årige Christians liv og ægteskabelige forhold. Den 12. januar 1780 fik han sønnen Hans Jørgen med sin kone Anne. Og altså ugen efter, den 19. januar, den uægte søn Andres Wilhelm med Karen Pernille Falster. Året efter, den 3. juni 1781, døde sønnen Hans Henrik Wilhelm, 1½ år gammel. Og 12. juni fik han så sit andet barn uden for ægteskab med Karen Pernille Falster. Datteren blev døbt Dorotea Matilda i byen Eda i Sverige, godt 180 km sydøst for Biri.

1781: ”Nr. 31. Magnor Tull, Dorotea Matilda født d. 12. døbt d. 14. Junii af Magr. Loffman. Faderen (…) Glas-Inspectoren Friedrich Guntlach, moderen (…) Karin Pernille Fallster”

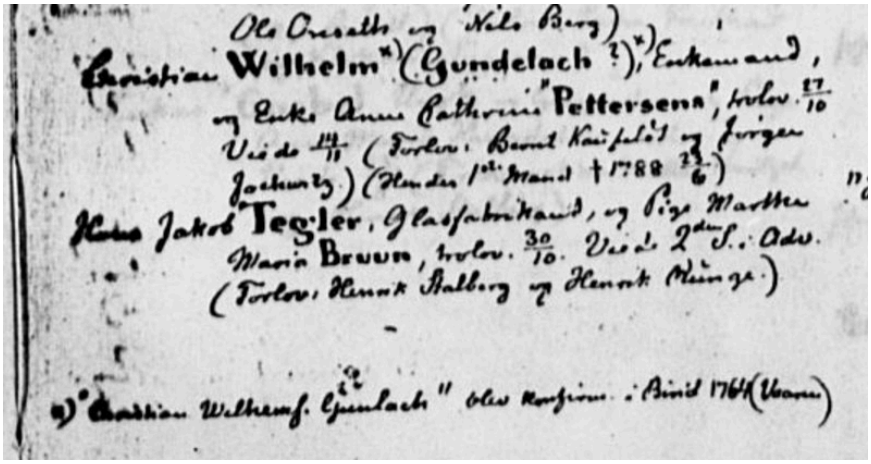
Christian optræder som glasinspektør Friedrich Gundlach. Måske for at sløre hans egentlige identitet med kone og børn i Norge. Senere samme år, den 12. december 1781, fødte hans kone Anne Catrine hjemme i Biri datteren Anna Catrine, som må være undfanget i marts. De to uægte børn blev døbt Wilhelm(sen) til efternavn. Christian flyttede angiveligt med Karen til Sverige sidst i 1781 eller først i 1782 på Magnor Tull på grænsen mellem Sverige og Norge, ca. 15 km fra Eda. Efter ca. 3 år flyttede Christian i 1784 tilbage til Biri til sin kone Anne. Christian og Pernilles ophold i Sverige fremgår ikke af de svenske folketællinger.

Året efter, i april 1785, rejste Karen Pernille Falster fra Sverige til Biri efter Christian, der altså havde forladt hende året før. Karen levede i fattigdom og havde angiveligt hørt et rygte om, at Christians kone var død. Det fremgik af den retssag, som hun blev mødt med i Biri.

Hun var anmeldt af forvalter Fremming ved glasværket, fordi hun ”uden egteskab avlet to børn med glasarbejder og gift mann Christian Gundelach.” I retsreferatet hed det videre, at Karen Falster var datter af underofficer Falster. Hun var født i Christiania (Oslo) og 33 år gammel. ”For 5 a 6 aar siden kom hun i tjeneste hos kaptein Broch her i sognet hvor hun blev kiendt med Christian Gundelach. Efter to aars forløb rejste hun med Gundelach til Sverrig hvor de oppholdt sig i tre aar. Og i denne tid fødte hun ham tre barn og som hun havde hørt rygte at Gundelachs kone skulle være død og selv var i yderlig fattigdom da Gundelach et aar tilforn havde forladt hende med de tvende børn rejste hun efter ham til Biri Glaswærk.” Karen Falster ble dømt til ”tukthusstraff” (i 8 år?).

Den 16. juni 1786 døde Christian og Anne Catrines datter, Anne Catrine, 4½ år gammel. Blot en uge senere, den 21. juli 1786, fik de deres 9. og sidste barn, Johan Henrich. Af parrets i alt 9 børn overlevede kun de 3. De 2 uægte børn blev anbragt i pleje og nåede begge voksenalderen.
Christians helbred var i mellemtiden blevet dårligere. Således hed det: ”7. april 1787, Biri: Christian Gundelach lider av en øyensvakhet. I hans fravær utbetales ekstra til anfængeren. Gundelach får det overskydende 8 RD pr. måned til underhold for seg og sin familie i 2-3 måneder. Innen den tid vil det vise seg om han får sitt syn tilbake. Hvis ikke bør han få pensjon.” Det var ikke unormalt, at glasmagerne fik øjenskader pga. det meget stærke lys fra det smeltede glas.
I samme periode var Christian tilsyneladende i Mecklenburg for at hverve en glasarbejder, idet der af glasværkets protokoller 14. juni 1787 s. 97 fremgår en bekræftelse på tysk til Christian Gundelach om, at han er bemyndiget til at hverve glasblæsere. Han vil få en dusør på 20 rigsdaler for at bringe en dygtig håndværker med sig: ”Til administationen for glassmagasinet i København 1787: Glaspuster Gundelach som nyelig ere fra Michlenborg kommen tilbage over Kiøbenhavn tilstaar at have for dem bekommet 30 RD i forskud til Opreisen… Dersom den av ham engagerede Arbejder, som han giver megen Roos skulle

ankomme, da er det vel, hvis ikke haabe vi til neste Sommer at faae en oplært av vore egne Folk, og før see vi ingen Muelighed i at faa ny Ovn for fensterglas og engelske Buteljer i drift." Noget tyder på, at han ikke kom sig over sin øjensygdom. "8. september 1787: Liste over forskudd til vinterprovisjon, Biri: Forblæser Christian Gundelak 10 RD. Hans Gield av 89 RD maae betales med 10 RD maanedlig."

Biri 1788:"Christian Wilhelm (Gundelach?),x) Enkemand
og Enke Anne Cathrine "Pettersens", trolov 27/10
Viede 14/11. (Forlov: Bernt Kaufeldt og Jørgen
Jackwitz.) (Hendes 1ste mand +1788 23/6.)
x)"Christian Wilhelm f. Gunlach" blev konfirm. i Birid 1764 (Vaaren)"

Året efter, i juni 1788, døde hans kone Anne Catrine i Biri efter 14 års ægteskab, kun 42 år gammel. I skiftet er nævnt tre børn: Christian 16 år, Fredrik 13 år og Johan Henrik 3 år. I november samme år blev han gift igen i Biri med den 46-årige enke Anne Cathrine Pettersens, hvis første mand var død i juni samme år.

I folketælling for Biri i 1801, året for Slaget på Reden i København, var de opført på gården Paradiis: "Christian Wilhelm, 56 Aar, Jordløs huusmand, Cattr. Joensdatter, 63 år, begge i andet ægteskab." Da han stod opført som jordløs husmand, var han nok ophørt som glasmager pga. synet. I maj 1802 døde Anne Catrine i Stange, 50 km sydøst for Biri, hvortil de åbenbart var flyttet. De fik tilsyneladende ingen børn i de 14 år, de nåede at være gift.

I juni 1804 blev Christian Wilhelmsen gift i Stange med Elie Poulsdatter Brodsvold. Elie var husmandsdatter og husmandsenke, da hun og Christian blev gift. Hun havde to børn fra et tidligere ægteskab. De boede på gården Atlungstad i 1804. Christian og Elie nåede trods deres fremskredne alder af hhv. 61 og 49 år at få to børn, Friderich Christian den 3. juni 1804 og Hans Jørgen Wilhelm (Christiansen) den 18. januar 1807. De boede da på gården "Schjerden Mellem".

Christian døde året efter, den 28. december 1808, 62 år gammel, og Elie blot to måneder senere i februar 1809, 51 år gammel. De efterlod de to små børn på bare 1 og 4 år. Ved den yngste søn Hans Jørgen Wilhelms konfirmation i 1829 har præsten noteret, at drengen var "forældreløs og forsømt". Begge drenge nåede alligevel voksenalderen.

Anne Dorthea, Helene Sophia og Catharina Maria

I Biri var Christians tre lillesøstre i mellemtiden blevet konfirmeret og gift. Alle i en ung alder og alle med tyske glasmagere.
Anne Dorthea blev gift blot 19 år gammel den 21. november 1771 i Biri med glasmager Ernst Friedrich Stauch. Tvillingerne Helene Sophia og Catharina Maria blev som 18-årige gift samme dag, den 1. november 1774. Helene Sophia med den 29-årige glasmager Heinrich Stabelfelt og Catharina Maria med den 30-årige glasmager Jørgen Jackwitz.

Omkring 1780 rejste Anne Dorthea og Ernst Friedrich Stauch tilbage til Tyskland sammen med Helene Sophia og Heinrich Stabelfeldt, der startede glasværket Neu Canow ved Neustrelitz. Pigernes forældre Henrich og Margrethe rejste med tilbage til Tyskland.
Omkring 1790 vendte Helene Sophia og Heinrich Stabelfeldt tilbage til Norge.
Tvillingerne døde med kort mellemrum, Catharina Maria den 5. august 1813 og Helene Sophia den 12. december 1814. Anne Dortheas og forældrenes videre skæbne kendes ikke.

Biri glasværk i dag.

Sverige 1803-1826

I 1803 flyttede Johan Jørgen og Marie Sofies ældste søn Hans Jørgen og hustruen Maren Malene Wentzel fra Biri til Väsby i Skåne i Sverige, hvor der netop var startet et glasværk, Höganäs Glasbruk, der lå side om side med en Stenkulmine (”Grufvan”). Glashytten lå lige syd for det sted, der i dag hedder Gruvtorget i Höganäs. Hans Jørgens søster Anne Sophie og hendes mand Johan Jørgen Wenzel flyttede med samtidig. Ligeledes var Hans Jørgens ene lillebror, Bernt Frederik, med.

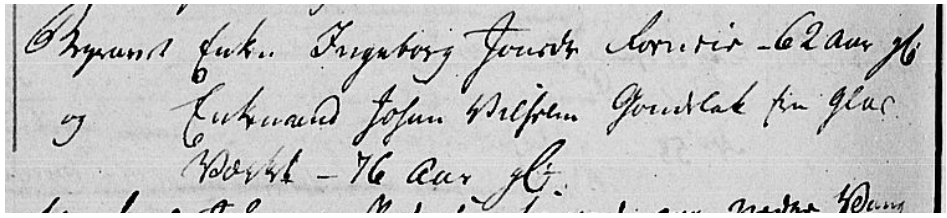

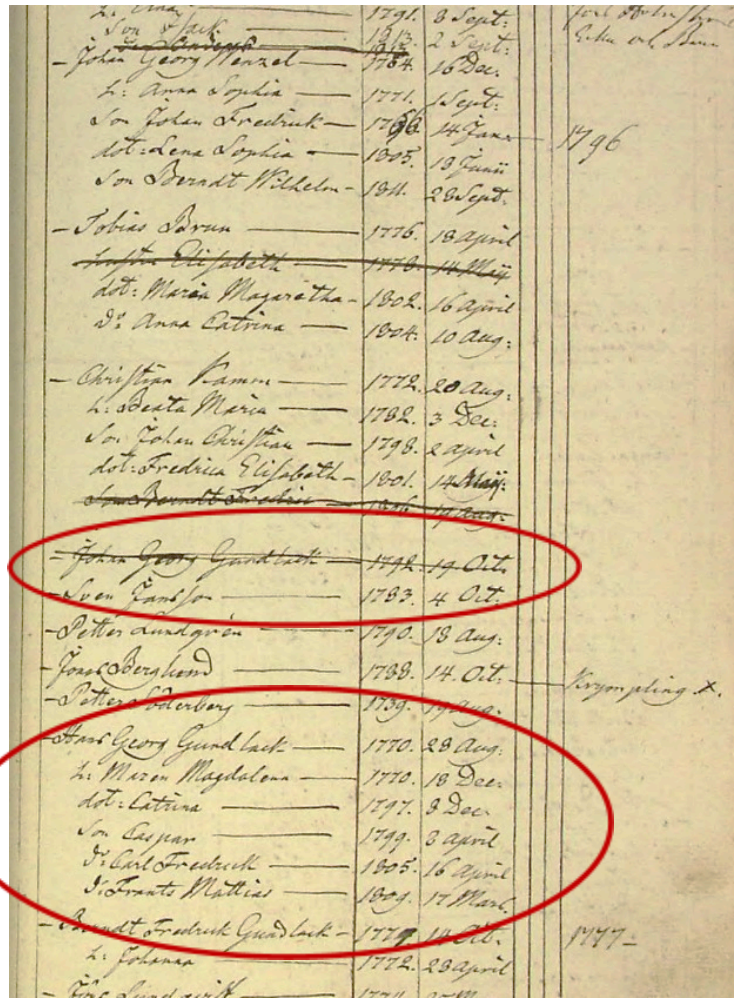
Glasslagger og drikkeglas fundet ved Kaptenens trädgård ved Gruvtorget (Höganäs museum).

16. april 1805 fik Hans Jørgen og Maren Malene deres sjette barn, Carl Frederik, i Väsby. I Folketællingen 1813-1814 Väsby ses familien. Her er den ældste søn, Johan Georg (=Jørgen), streget over. Han er ikke fundet i den efterfølgende folketælling (Väsby "Gruvan") 1813-1818. Han er heller ikke fundet under ”fraflyttede” ud af området efter 1809, blandt døde 1809-1820 eller blandt viede 1809-1815. En forespørgsel på det svenske rigsarkiv gav det resultat, at de heller ikke kunne finde ham. Han var simpelthen bare forsvundet. Det er der en mulig forklaring på, som vi skal høre senere.

I Norge døde Johan Jørgen Wilhelm i september 1815 og blev begravet i Jevnaker. Hans alder er oplyst som 76 år, dvs. at han i så fald skulle være født i 1739. Han var dog nok født i 1743, for han havde jo til folketællingen i 1801 selv oplyst, at han da var 58 år.

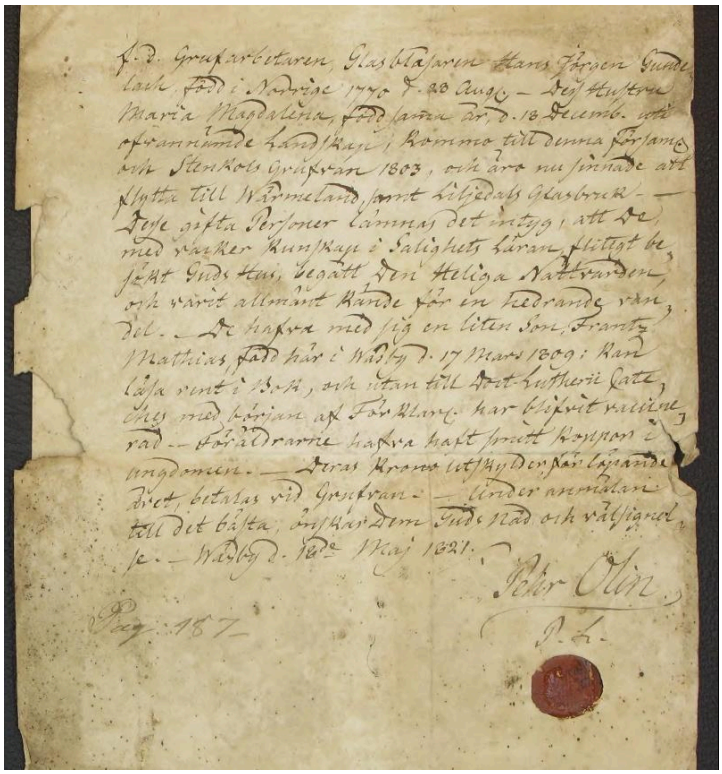
Jevnaker 1815: ”Enkemand Johan Wilhelm Gundlak fra Glasværket – 76 Aar gl.

Folketælling (husforhörslængd) Väsby 1812-1814.

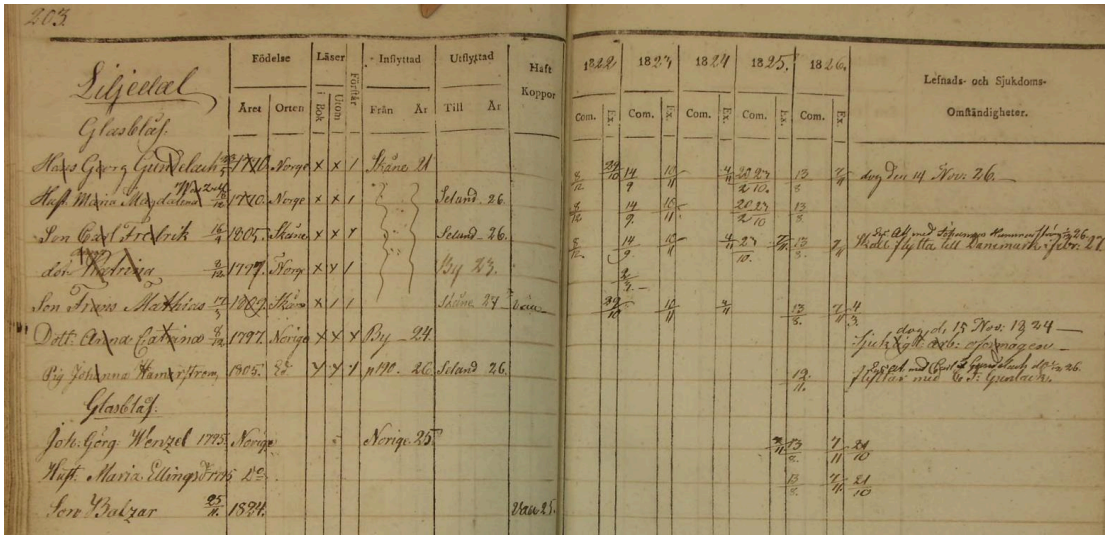
I 1821 flyttede Hans Jørgen Gundelach, hustruen Maren Malene og børnene Casper Henrik, Carl Frederik, Catharina og Franz Mathias fra Höganäs til Liljedals glasværk i Ed 400 km nordpå i Värmland.

I et dokument fra Väsby 16. maj 1821 skrev embedsmand Peter Olin bl.a. disse pæne ord om Hans Jørgen og Maren Malene: ”Gruvarbeiteren Glasbläsaren Hans Jörgen Gundelach, född i Norrige 1770 d. 28. Aug. – med Hustru Maria Magdalena född samma år, d. 18 Decemb. […] komma till denna Förläng och Stenkolsgrufvan 1803, och ere nu […] att flytta till Wärmland jämt Liljedals Glasbruk – Dere gifta Personer lämnas det intyg, att de med vacker kunskap i Salighets göran, flittigt besökt Guds Hus, begått deri Heliga Nattvärden, och värit allmänt kände för hedrande vandel. De herfra med sig en liten Son Frantz Mathias, född här i Wäsby d. 7 Mars 1809. Kan läsa rent i Bok [..]”.

Peter Olins udtalelse om Hans Jörgen Gundelach.

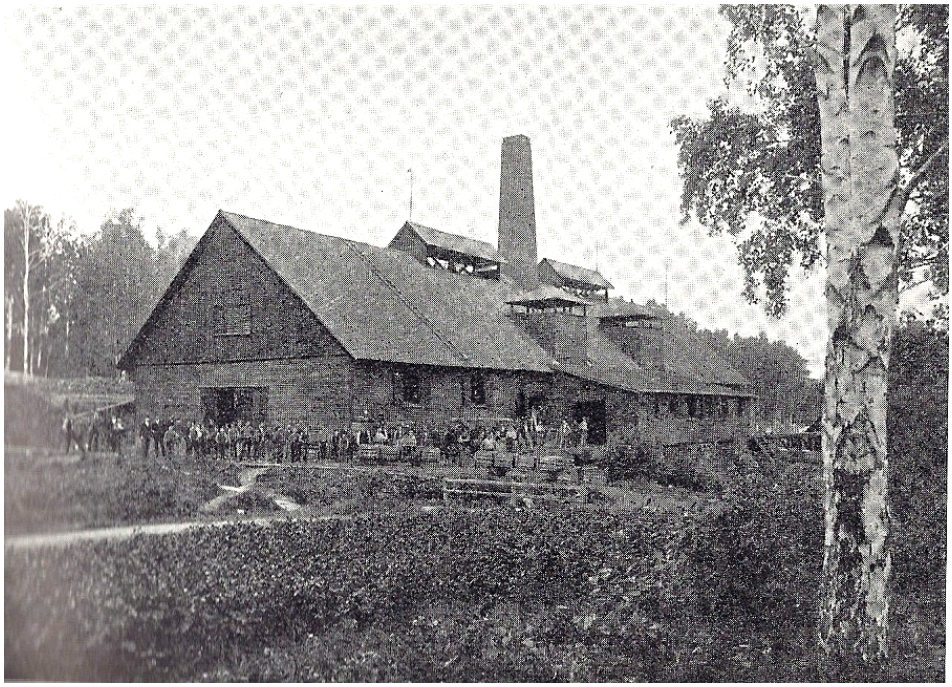
Lijledals Glasbruk blev åbnet omkring 1780. Omkring midten af 1800-tallet var det blevet det største glasværk i Sverige med 150 glasarbejdere. I folketællingen for Ed 1822-1826 fremgår bl.a., at familien Gundelach havde fået "pige" i huset, Johanna Hammarström, født 1805. Hende møder vi lidt senere.

Personalen i Gammalhyttan, omkring 1880

Liljedals Buteljeglasbruk, Gammelhytten omkring 1880.

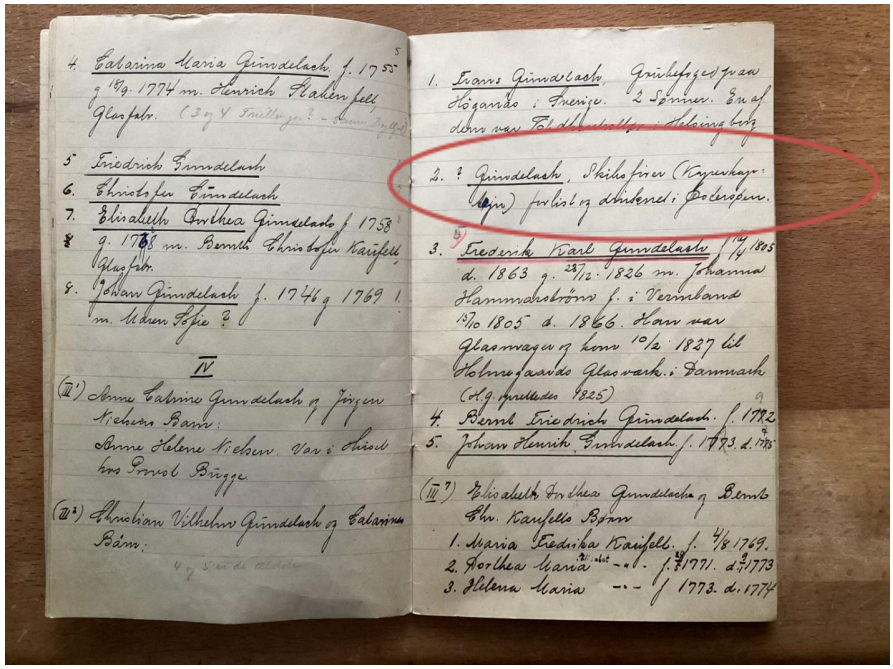
Hans Jørgen fik dog kun ret kort tid på Liljedahls Glasværk. Han døde den 14. november 1826 kun 56 år gammel af remit(terende) feber. Remitterende feber er svingende feber, hvor temperaturen med varierende interval nærmer sig det normale, men gennemgående er forhøjet. Meget almindelig ved infektioner, sårinfektioner og ved kræft.

Efter faderens død giftede sønnen Carl Frederik sig med Johanna Hammarström og flyttede omkring årsskiftet 1826-1827 til Holmegaard i Danmark.

Kapermatrosen?

Min farfar lavede i 1930'erne en afskrift af et norsk dokument om familiens rødder. Her er nævnt en *"Gundelach, Skibsfører (Kaperkaptajn), forlist og druknet i Østersøen"*.

Det ser ud til, at han skulle være storebror til Frederik Karl Gundelach, født i Väsby i 1805. Kunne "kaperkaptajnen" mon være den Johan Jørgen Gundelach, der blev født i Norge i 1792, flyttede til Sverige i 1803 og derefter blev streget over i folketællingen omkring 1810 og tilsyneladende forsvandt?

En kaper var en slags statsautoriseret sørøver. Efter Danmarks nederlag i 1807 til England, beslaglagde England de danske krigsskibe og førte dem til England. Danmark havde næsten udspillet sin rolle som stor sømagt. Mandskabet blev arbejdsløse og fattigdom rådede blandt familierne. Snart efter opstod kaperiet, og der blev hurtigt skabt en flåde af kaperskibe for at bringe indtægter til staten og skaffe brød til de ledige sømænd. Den 14. september 1807 udgav regeringen et "Reglement for Kaperfarten og Prisernes lovlige pådømmelse".

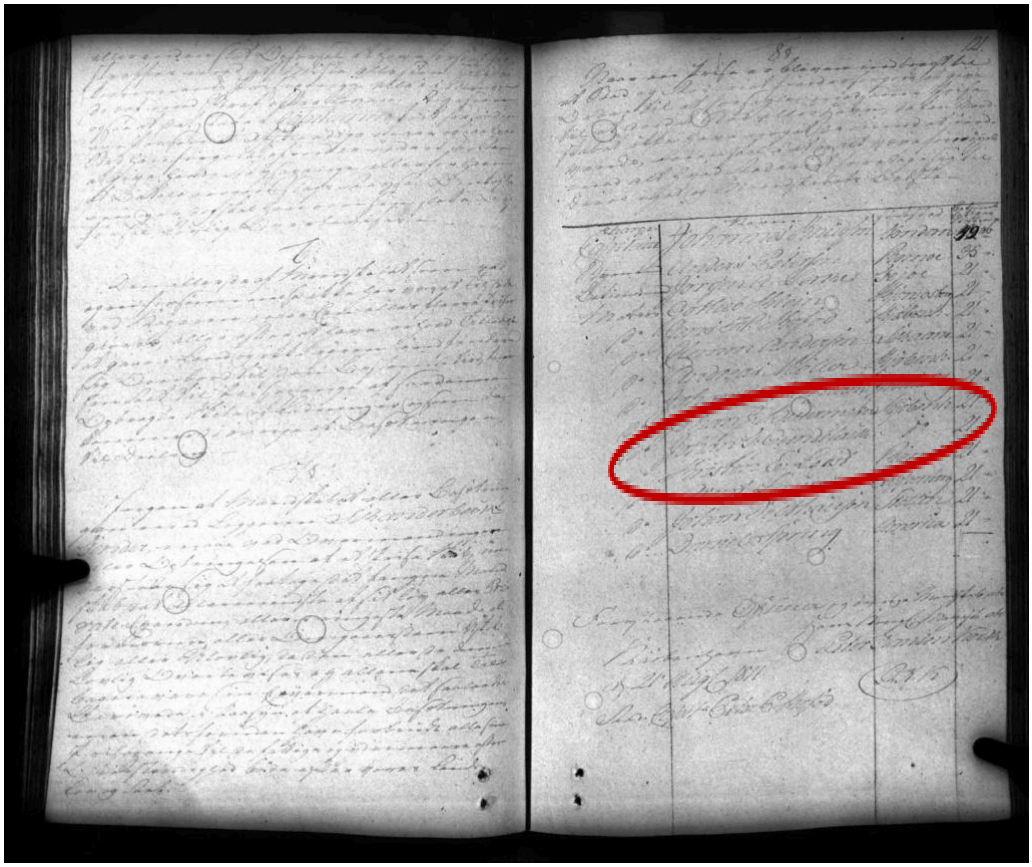
Kaperskibe blev som regel udrustet til en måneds togt og mandskabet hyret for samme periode. I hver kontrakt med mandskabet blev noteret den enkeltes andel af eventuelt udbytte. Når en kaper havde opbragt et skib i søen, blev skibets papirer og pengekasse forseglet, og kaperen skulle betale alle udgifter i form af havnepenge, proviant o.s.v., indtil skibet og lasten ("prisen") blev solgt ved auktion. Ofte solgte mandskabet deres tilgodehavende, så snart de kom i land, til spekulanter.

Kaperiet havde også sin pris, idet henved 5.000 søfolk blev taget til fange og ført til "prisonen" i England. Fra midten af 1809 og indtil marts 1810 blev kaperiet forbudt men herefter genoptaget med visse ændringer i reglementet. Den 4. marts 1814 ophævedes al form for kaperi og bestemmelser og forordninger om kapervæsenet.

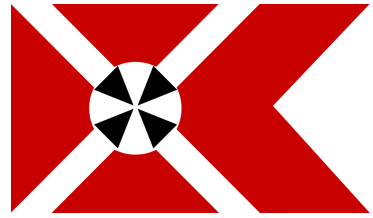
Danske kaperbåde med kanoner border en engelsk brig.

I "Waterschout'en" for København (som var den "opsynsmand", som noterede skibenes besætninger og "forhyringskontrakter") fremgår, at en Johan J. Gundelach var matros den 8. december 1810 og den 22. marts 1811 på kaperbåden "De otte Venner" og den 21. august 1811 på kaperlukken (chaluppen) "Skanderbecks Tender".

Det må være den forsvundne storebror til Carl Frederik Gundelach. Tidsmæssigt kunne det godt passe med, at han var rejst fra Väsby i 1810, 17 år gammel, til København uden at oplyse det til myndighederne i Sverige. Her kan han så være blevet hyret og taget på togter i december 1810 og marts 1811 på kaperskibet "De Otte Venner" med den norske skipper Tollaf Tønnesen Søestad og i august 1811 på kaperlukken "Skanderbecks Tender" med skipper Johannes Knudsen. (En tender er et mindre fartøj, som betjener større skibe, der er for store til at gå til kaj.)

Kaperskibene førte et specielt kaperflag. Og nej, det var ikke "Jolly Roger", dødningehovedet med de krydsede knogler. Kaperflaget så sådan ud:

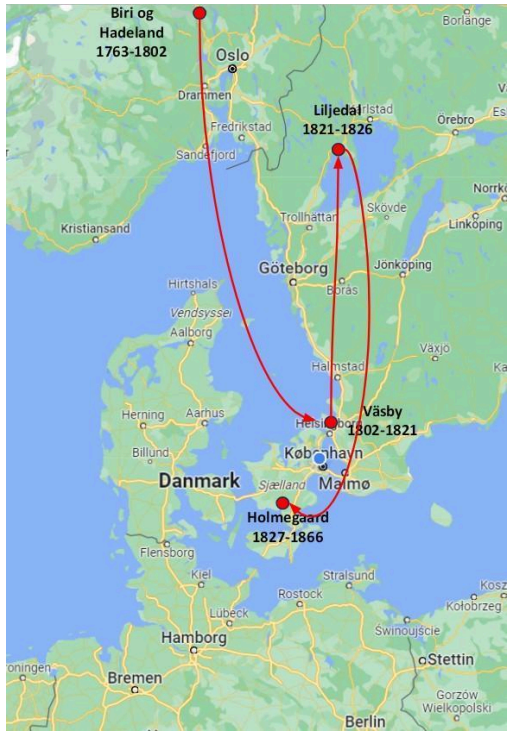

Der findes faktisk en del oplysninger om de kaperskibe, hvor Johan påmønstrede.

"De otte venner": Kravelskrog af træ, 2 "svingbasse" kanoner. Reder: Kaptajn P.F. Rehr, København. Besætning: 19 mand. Kaperbrev bl.a. 8. december 1810 for kaptajn Tollaf Tønnesen Søestad. Dom 1811-01-17, København, for prise USA skibet Flora, kaptajn Cornell, stadfæstet 1811-03-19, og dom 1811-11-30, Kbh., for prise USA skibet Augusta, kaptajn Seburn. Stadfæstet 1812-12-22.

"Skanderbecks Tender": Kravelskrog af træ, 1 "svingbasse" kanon. Reder: Kaptajn Peter P. Kofoed med partnere F. Soltwedel og Fr. Bertelsen. Besætning: 14 mand. Kaperbrev 31. maj 1811 for kaptajn Johannes Knudsen. Ingen dom i kaperperioden. Moderskibet Skanderbeck var en skonnert, med 9 kanoner, 2 haubitzere og 36 mand besætning.

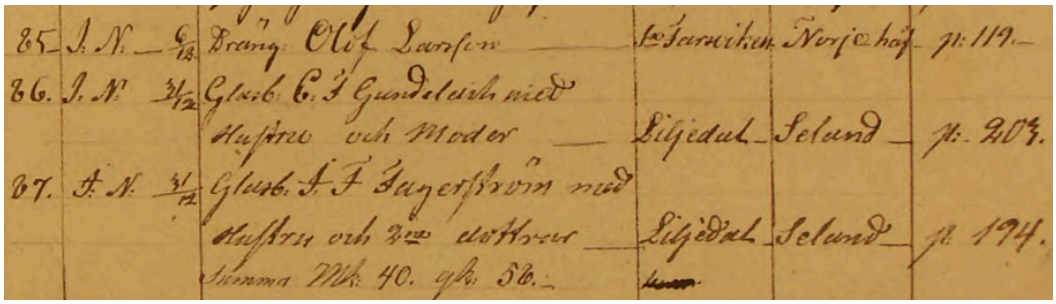
Det ser ikke ud til, at nogen af disse skibe forliste. Johan kan dog godt være druknet i Østersøen, da han jo f.eks. kan være faldet overbord. En stor del af kaperne kunne ikke svømme. I givet fald må det være sket efter 21. august 1811, hvor han påmønstede Skanderbecks Tender. Der var nogle andre kaperskibe, som forliste i Østersøen. Båden "Abellino" gik oktober 1808 på en klippe ved Svaneke. 3 mand druknede. Eftersom det skete før 1811, kan det ikke være dette skib. Det samme gælder skonnerten "Bornholm", der formodes forlist oktober 1810. Derudover to skibe uden årstal: "Den Modige" og "Makrellen", ud for Stevns.

Familien Gundelachs vandring fra Norge til Danmark.

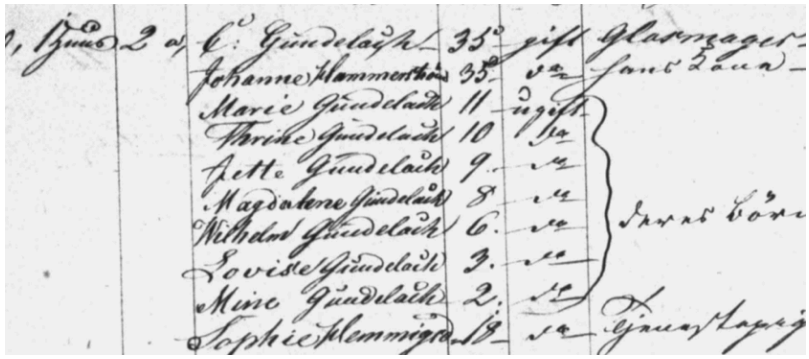
Danmark 1827-1867

Halvanden måned efter sin fars død i Ed i Sverige, giftede den 21-årige Carl Frederik sig den 26. december 1826 med Johanna Hammarström – pigen i huset i folketællingen 1822-1826. Familien havde samtidig besluttet sig for at flytte til Danmark. Den 31. december 1826 flyttede "Glasb. C.F. Gundelach med Hustru og Moder" fra Sverige sammen med Glasblæser J.F. Fagerström og hans familie. Carl Frederik Gundelach og Fagerström blev ansat 10. februar 1827 ved det nyåbnede Holmegaards Glasværk i Fensmark ved Næstved i Danmark.

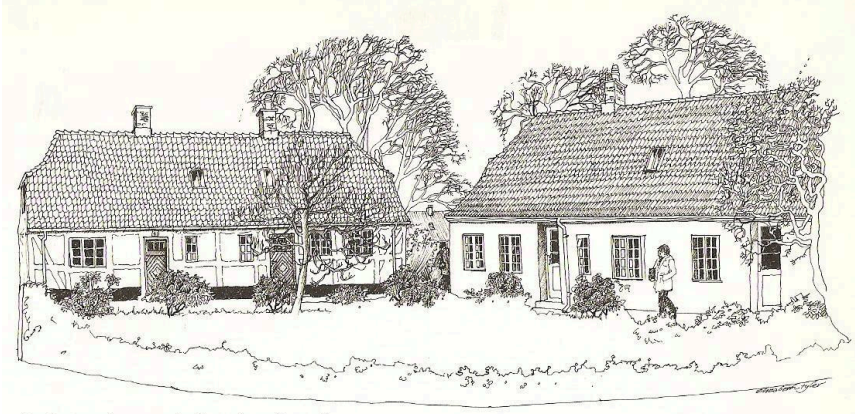
Moderen Maren Malene Gundelach, født Wenzel, døde året efter den 9. august 1828. Hans Jørgens søster, Anna Sophia Wentzel, blev i Sverige med sin mand Johan Jørgen Wenzel. Han var død i 1822, og Anna Sophia døde i Väsby 2. juni 1846.

Lensgrevinde Henriette Danneskiold-Samsøe grundlagde et glasværk i Holmegård Mose i 1823, hvor de store mængder tørv kunne anvendes til fyring. Mesteren Christian Wendt blev hentet fra Hadelands Glasværk i Norge. Produktionen startede i 1825. Staben blev i 1827 udvidet med fire glasmagere, brødrene Hagen fra Norge og Gundelach og Fagerström fra Liljedal i Sverige. I 1829 blev udvidet med endnu fire mand. Der blev bygget tjenesteboliger lige overfor hytten med plads til fire familier.

Familien Gundelach i Fensmark 1840.

De første glasmagerboliger fra 1827–28

Der blev oprettet en skole, kro og marketenderi. Senere også en sygekasse. Børnene hjalp til på glasværket, når de ikke var i skole. Hver familie havde en lille have og en ko. Carl Frederik Gundelach og Johanna Hammarström fik i alt 14 børn.

1. Anna Katarina blev født 4. oktober 1827 men døde kun 1½ år senere 6. maj 1829.
2. Maria Elisabeth blev født 20. oktober 1828. Hun blev senere gift tre gange, første gang med glasmager Andreas Brun. Hun døde i Rusland omkring 1890.
3. Anne Catrine blev født 24. marts 1830. Hun blev senere gift med snedkermester Carl Porep, der var født i Tyskland. De fik 4 børn. Anne Catrine døde som kun 49-årig i 1880.
4. Johanne Henriette blev født 27. maj 1831. Hun blev konfirmeret i Tårnby 8. april 1866 og gift med snedkermester Nielsen. Hun døde i 1871 som kun 40-årig af tuberkolose.
5. Magdalene Caroline blev født 19. september 1832. Hun blev gift med murermester Lauersen i Nakskov. Magdalene døde i 1912, 79 år gammel.
6. Carl Johan Vilhelm Emanuel Jørgen blev født 7. november 1834. Han blev gift med Mathilde Fagerstrøm.
7. Bernt Frederik blev født 16. november 1835 men døde et halvt år senere, 28. maj 1836.
8. Frederikke Louise blev født 17. maj 1837 men døde som kun 16-årig den 11. august 1853 af kolera.
9. Sofie Hermine blev født 30. september 1838. Hun blev senere gift med Urtekræmmer Kristensen. Død i 1910, 71 år gammel.
10. Frans Frederik Casper blev født 1840 men døde som 13-årig den 16. august 1863 af kolera blot 5 dage efter, at hans ældre søster Frederikke Louise døde af samme sygdom.
11. Laurine Laura, 1842-1904 (61), Gift med sadelmager Møller, Christianshavns Torv 6.
12. Christian blev født i februar 1844. Han blev gift med Nikoline Dorthea og fik 5 børn. Han gik på Kastrup Glasværkskole. Han blev dog ikke glasmager men i stedet udlært som snedker. Han led i årevis af betændelse i lårknoglen og fik i 1882 afsat det ene ben under knæet og fik træben. Han blev derfor senere tobakshandler og portner på Østerbrogade. Han døde i 1914, 70 år gammel. Han var min farfars farfar.. Læs mere om ham i bogen "Billedet fra Nyboder og andre historier".
13. Dorthea Elisabeth, 1845-1920 (74), Gift med Skomagermester Hoffenblad. Havde i mange år forretning i Adelgade eller Borgergade i København.
14. Rudolf Leonhart, født 1847 i Fensmark, ugift, ansat som "Schürer" (ovnpasser) på Holmegård. Død 13. september 1899 i Fensmark (52 år).

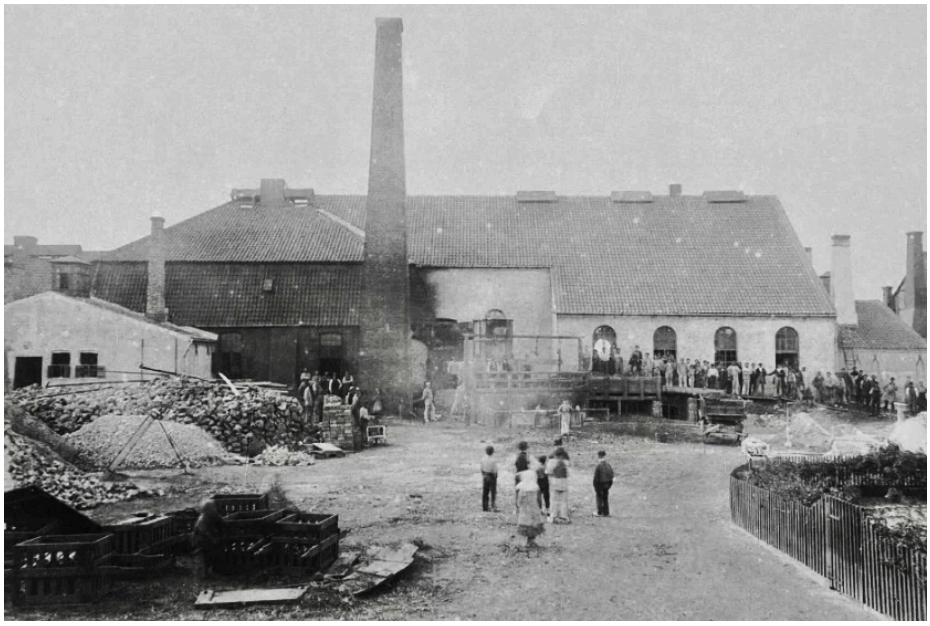

Holmegaard Glasværk, Skolen.

Ansatte på Holmegaard Glasværk – formentlig omkring 1920.

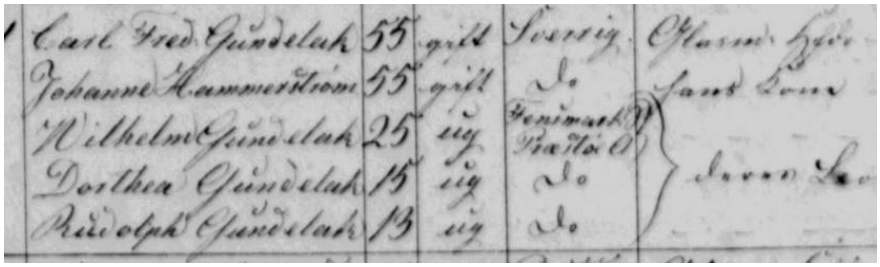
I 1847 blev flaskeproduktionen overflyttet fra Holmegård til det nyetablerede Kastrup Glasværk i Tårnby. Carl Frederik og Johanne flyttede til Kastrup. Sønnerne Carl, Christian og Rudolph kom på Holmegaard Glasværks Skole på Kastrup Glasværk.

Kastrup Glasværk

Glasmagere på Kastrup Glasværk. Bemærk arbejdsdrengene til højre.

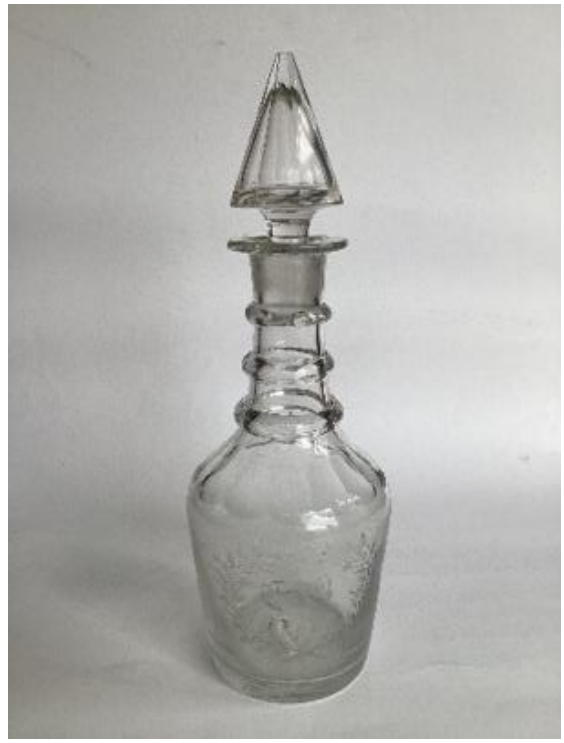

Familien Gundelach på Kastrup Glasværk i 1860.

I august 1853 døde børnene Frederikke Louise (16) og Frans Frederiks Casper (13) med få dages mellemrum af kolera. I 1862 vendte Carl Frederik og Johanna og de yngste af børnene tilbage til Holmegård, hvor Carl blev "pottebager", dvs. at han fremstillede ovnfade til det flydende glas. Han døde 5 år senere, 62 år gammel. Johanna døde i 1879.

I familiens eje er en brevpresse signeret "CG" og en glaskaraffel signeret "CG 1866". Det kan være faderens eller Carls svendestykke?

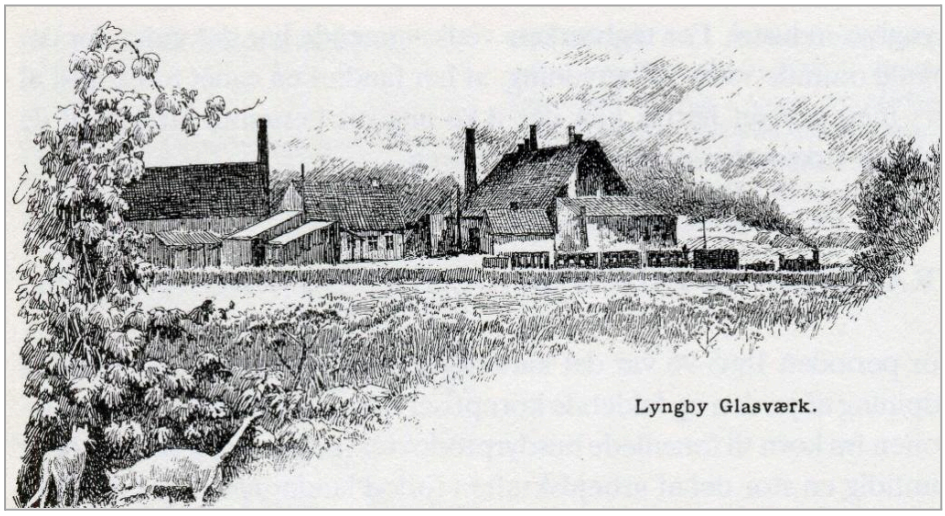
Carl Johan Wilhelm Emanuel Gundelach (1834-1894)

Carl Frederik og Johannas ældste søn Carl blev gift med Marie Mathilde Frederikke Fagerstrøm den 5. december 1862 i Tårnby. Mathilde var datter af J.F. Fagerstrøm, som var kommet til Holmegård i 1827 sammen med Carl Frederik og Johanna.

Carl og Marie fik tre børn i Tårnby:

1. Carl Frederik Vilhelm Gundelach, født 3. oktober 1863 i Tårnby. Carl blev senere gift med Clara Henrikka Wassberg den 2. april 1888 i Tårnby. Han døde 18. november 1928. Carl var farfar til Jørn og Finn Gundelach, der blev kendt som kommissær ved De Europæiske Fællesskaber (EF).
2. Emil August Vilhelm Gundelach, født 30. april 1866 i Tårnby. Død: Ukendt
3. Gabriella Johanne Caroline Gundelach, født 8. oktober 1869 i Tårnby. Død: Ukendt.

Carl og hans hustru og deres tre børn flyttede omkring 1873 fra Kastrup Glasværk til det nyoprettede Lyngby Glasværk, der lå på Baune Allé lige vest for jernbanen.

Lyngby Glasværk set fra øst med toget på Nordbanen, Illustreret Tidende 1885/86

Den første glashytte og arbejderboligerne blev bygget i 1873 og den anden glashytte og lagerbygningen et års tid efter.

De høje bygninger er glashytterne, og det lave hus i midten er kontor- og lagerbygning, der eksisterede som Baune Alle nr. 3-5 mange år efter de øvrige bygningers nedrivning.

Glasværket beskæftigede i 1874-77 omkring 50 personer. Ejerne af værket var apoteker H. E. Hansen og læge E. Olsen, men kort efter opførelsen blev virksomheden omdannet til et aktieselskab. I 1882 blev virksomheden solgt til A/S Glasværket Danmark, hvorefter produktionen blev indstillet indtil 1888, hvor to tidligere medarbejder fra Holmegaards Glasværk overtog virksomheden og genoptog produktionen.

Virksomheden var udsat for hård konkurrence fra bl. a. Hellerup Glasværk, Holmegaard og Kastrup. Lyngby Glasværk fik svært ved at afsætte produktionen og blev endelig indstillet omkring år 1890, hvorefter hovedparten af bygningerne blev revet ned, og der opførtes et antal villaer på grunden. De er alle revet ned. Enkelte af arbejderboligerne findes dog endnu.

Arbejderboligerne 2026

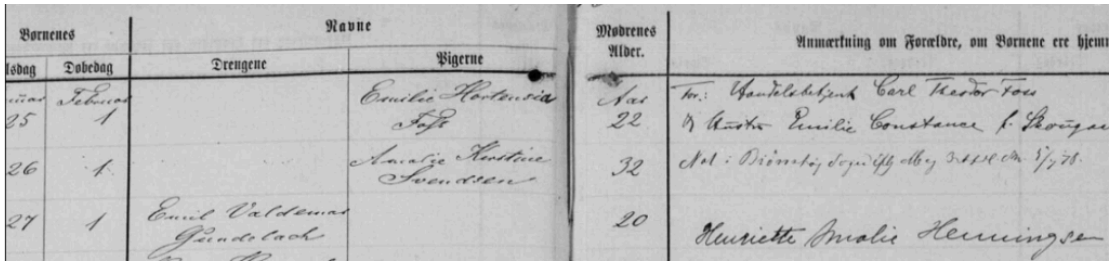

Lyngby Glasværk. Kanterne i Borremosen kunne være pga. udgravning af tørv til glasværket.
Vi bor ved X'et…

Carl og Mathilde fik yderligere tre børn i Lyngby:

4. Louise Marie Frederikke Gundelach, født 29. maj 1873 i Lyngby. Faddere snedker Chr. Gundelach, Kbh., glasmager Fr. Fagerstrøm, Kastrup, og cigarmager C. Jensen, Kbh. Død: Ukendt.
5. Emma Josephine Antoinette Gundelach, født 25. november 1875 i Lyngby.
6. Thyra Charlotte Lisette Gundelach, født 27. september 1878 i Lyngby.

Den 27. januar 1876 blev født et barn, Emil Valdemar Gundelach, på Den Kongelige Fødselsstiftelse. Moderen, Henriette Amalie Henningsen, var født 16. maj 1855 i Virum og boede i Frederiksdal. Emil døde 20. august, kun 1/2 år gammel. Faderen er ikke oplyst. Det kunne være Carl, som jo var på Lyngby Glasværk i perioden. Eller måske den 17-årige glasmager Carl Rudolph Gundelach, der i 1880 også er nævnt (født 1859 i Sverige) og hans mor Bodil Johanne Gundelach (65 år), enke.

Hellerup Glasværk (Tuborg Fabriks glasværk) blev overtaget af Kastrup-Holmegaard i 1881. Carl flyttede til Hellerup i 1881 eller 1882. Han (eller hans søn Carl Frederik?) blev formand for Dansk Glasarbejder Forbund, der blev oprettet i 1884 for at få forbedret de barske arbejdsvilkår og den sociale nød.

Under en konflikt på Hellerup Glasværk omkring 1884 truede ledelsen med at sætte glasmagerne ud af deres tjenesteboliger. Direktør Duus mødte op med Kongens Foged, en advokat Hindenburg, to politibetjente og fire bybude hos Gundelach.

I Dansk Glasarbejder Forbunds festskrift 1886-1908 kan læses:

"Fogden oplæste Kendelsen og spurgte om G[undelach] vilde genoptage Arbejdet.

»Nej, ikke før jeg faar 15 Øre mere pr. 100.«

Om G. vilde fraflytte Boligen.

»Nej«

»Ja, Kendelsen maa saa nyde Fremme.«

De 4 Bybude blev nu sat til at rydde Boligen og den samme Konfekt tildeltes yderligere 6 Familjer.

At Arbejderne ikke helt havde tabt Humøret bevistes ved, at deres Orkester (en Del af Glasmagerne var musikalske) paa en Plet lejet Have-jord, som stødte op til Formandens Bopæl, under selve Fogedforretningen og saalænge Udflytningerne varede spillede forskellige Numre til Underholdning og Ære for det fine Besøg, ligesom man ogsaa havde opplantet Glasmagerforeningens røde Fane."

Der blev senere indgået en aftale.

Hellerup Glasværk (Kastrup-Holmegaard) ved Tuborg.

Carl døde 19. maj 1894 i Hellerup som den sidste Gundelach glasmager i en ubrudt række siden midten af 1600-tallet.

19 Maj 1894 Hellerup Glasværks Bolig~ nr i Kjøbenhavns St. Jakobs Sogn.	27 Maj 1894 paa Frederiksberg Kirkegaard	Carl Johan Wilhelm Emil Ungkarl Forgrund Gundelach.	Glasmager i Kjøbenhavn (Hellerup Glasværks Bolig~) født paa Eskjærgaarden Glasværket, Præstø Amt, 7 November 1835, af forældrene Emilie Marie Mathilde Frederikke, f. Tagestrøm.

J.F. Willumsen: Glasmagere på Hellerup Glasværk 1887.

Mecklenburg 1702 - 1763

Henrich og Margrethe Gundelach og deres 6 børn kom antageligvis til Biri fra Mecklenburg. De første tyske glasarbejdere kom til Norge omkring 1741. Siden kom flere tyske glasmagere til Norge fra bl.a. Tangstedter Hütte i Holstein. Der optræder ingen Gundelach'er i de norske kirkebøger før Christian Wilhelms konfirmation i 1764.

Det har været meget vanskeligt at spore dem, dels fordi der hidtil kun har været adgang til de mecklenburgske kirkebøger på mikrofilm på Landesarchiv Schwerin, dels fordi glasmagerne boede uden for byerne og flyttede hyppigt.

Den tyske historiker Franz Schubert har foretaget afskrifter af indgåede ægteskaber og udgivet disse oversigter. Historikeren Otto Bruchwitz har foretaget afskrifter af dåb, konfirmationer, ægteskaber og døde. Hans noter fylder 55 håndskrevne bind og findes på Landesarchiv Greifswald. Bind 47 omhandler udelukkende Gundelach. Derudover har tre tyske lokalhistorikere, Gisela Masurowski, Dieter Mombour og Gerd Sobietzky, udgivet nogle hæfter med detaljerede oplysninger om glasværkerne i det centrale Mecklenburg.

Gundelach er en af Tysklands største glasmagerslægter, og der var mange Gundelacher i Mecklenburg. I første halvdel af 1700-tallet omtales flere forskellige Hinrich Gundlach'er. Datteren, Dorthea Elisabeth, var ved vielsen i Biri i 1767 i kirkebogen omtalt som "Johansd(atter)". Det må betyde, at Henrich egentlig hed Johan Henrich. Der findes også flere personer ved navn Johan Heinrich Gundlach. Bl.a. på glasværkerne i Dratow, Rockow, Nossentin og Grubenhagen. Alle med navnet Johan Henrich/Heinrich/Hinrich Gundlach er undersøgt af den tyske slægtsforsker Christine Rehberg-Credé fra "pro historia – Büro für historische Stadt- und Regionalforschung" i Schwerin, dog uden resultat.

En Jost Gundelach var forpagter på flere glasværker og blev senere så rig, at han blev adlet til Justus von Gundelach. I 1732 fik han bygget et gods i Rumpshagen, ikke langt fra Gross-Dratow og Rockow. På huset findes Gundelachs våbenskjold. Huset er særligt ved at være pudset med glasskår, som stammer fra Gundelachs glashytter.

Rumpshagen, marts 2026

Rumpshagen: Glasskår i facadepudset og våbenskjoldet.

Våbenskjoldet blev skabt i 1555 af Nürnbergs mestergravør Virgil Solis og viser i guld en fremadvendt skægget mand, der vokser op fra et rødt bjerg, iført en blå kjole med en guldkrave og en blå spids kasket, mens han holder en grøn jordvedbend (korsknap) med tre blade i hver hånd. Bestillingen var fra en købmand Gundlach i Nürnberg.

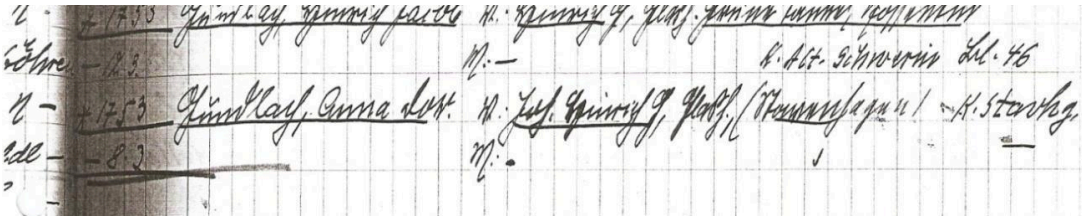

Våbenskjoldet i original og i dansk version.

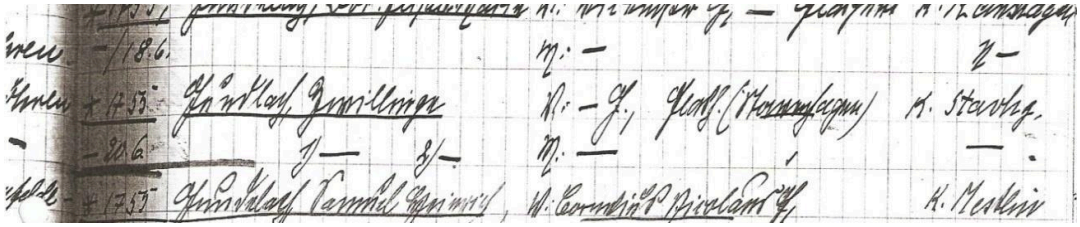
Gundelach-slægten stammer oprindeligt fra Bamberg i Bayern, hvor den kan spores tilbage til ca. 1095, hvor Rateloch fra Memmelsdorf var skriver på det store benediktinerkloster i byen. Senere flyttede to brødre Gundeloch nordpå til Kaufungerwald i Hessen, hvor de omkring 1500 etablerede sig som glasmagere.

Glashütte Scharpzow, Stavenhagen 1750-1755

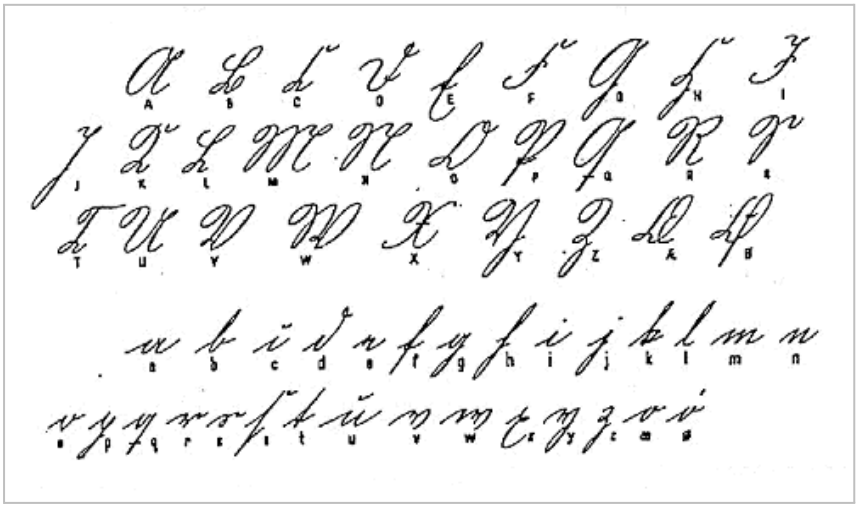
Af Otto Bruchwitz' afskrifter af tyske kirkebøger fremgår i 1753 og 1755:

*1753 – 8.3. Gundlach, Anna Dor. V(ater): Joh. Hinrich G, Glash. (Stavenhagen)

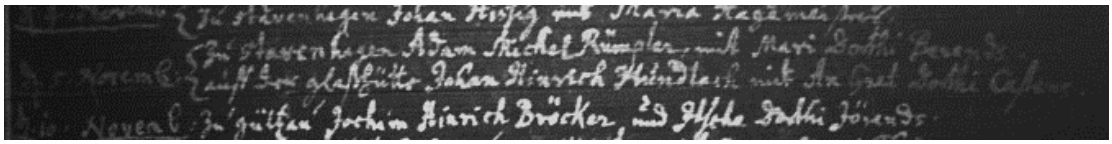

*1755 – 20.6. Gundlach, Zwillingen, V: - G., Glash. (Stavenhagen)

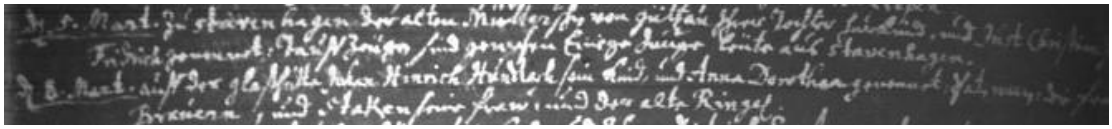
Gotisk håndskrift

Dette stemmer med de tre yngste børn i Norge. En tysk slægtsforsker, Christine Rehberg-Credé, gennemgik og fotograferede kirkebogen fra kirken i den lille by Jürgensdorf lidt syd for Stavenhagen. Familien omtales i kirkebogen som ”Hundlach”, hvilket ifølge Christine Rehberg-Credé må bero på en tunghør præst. I november 1751 blev Johan Hinrich Hundlach og An Gret Dortie Casten viet.

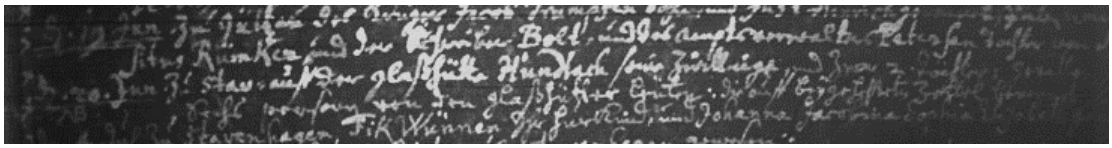

Copuliert (viet) 1751: 5 November auff der glaβhütte Johan Hinrich Hundlach mit An Gret Dortie Casten.

Den 8. marts 1753 fik de datteren Anne Dorthea, og 20. juni 1755 fik de tvillingepigerne.

Getauften (døbte) 1753: D. 8 Märtz auff der glaβhütte Johan Hinrich Hundlach sein Kind und Anna Dorthea gennant. Pate (faddere) waren (die Frau) Brauern, und Staken seine Frau und der alte Ringel.

Getauften 1755: D. 20. Jun. zu Stav[enhagen] auff der Glaßhütte Hundlach seine Zwillinge, und zwar 2 Töchter: Gevattern sind gewesen sechs Personen von den Glaßhütten Leuten: die auff beigehefteten Zettel benennet sind.

Under konfirmationer i 1753 fremgår Bernt Christoffer Kauffeldt, som senere blev gift med Dorothea Elisabeth i Biri i 1767.

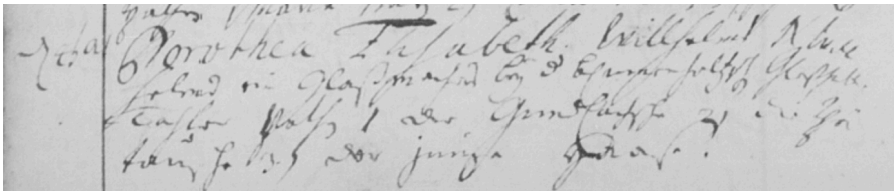
Johan Hinrich Gundelach blev altså gift i 1751 med An Gret Dortie Casten og fik tre børn sammen. Det må samtidig betyde, at de tre ældste børn, Dorthea Elisabeth, Johan Jørgen Wilhelm og Christian Wilhelm, der alle var født før 1751, må være fra et tidligere ægteskab og altså enten have en anden far eller en anden mor.
Det er ikke fastslået, hvor Stavenhagen Glashütte præcist lå. Den hed egentlig Glashütte Scharpzow og lå vest for Stavenhagen og lidt nord for landsbyen Scharpzow.

Glashütte Blumenholz, 1735-1748

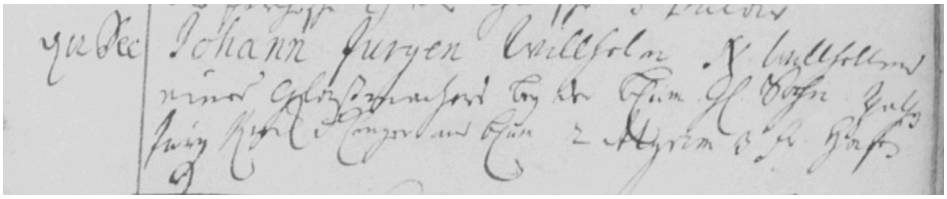
Den tyske historiker Gerd Sobietzky har forsket i glasværkerne i Mecklenburg og udgivet flere hæfter med oplysninger om de enkelte værker: Hvor de (sandsynligvis) var placeret, hvem der var mester, og hvem der arbejdede på værkerne. Et sted omtales en Glashütte Blumenholz, som fungerede i perioden 1735-1750. Og her kommer så den måske største og mest overraskende opdagelse i min slægtsforskning. I en beskrivelse af glashüttens ansatte findes (So=Sohn, To=Tochter, Pate=fadder):

40. Wilhelm, Hans Jürgen — Glasmacher
* 22.03.1739 So Martin Jürgen
* 04.10.1741 To Dorothea Elisabeth
* 12.12.1743 So Johann Jürgen
* 07.06.1746 So Christian Andreas
Pate: 1736, 38

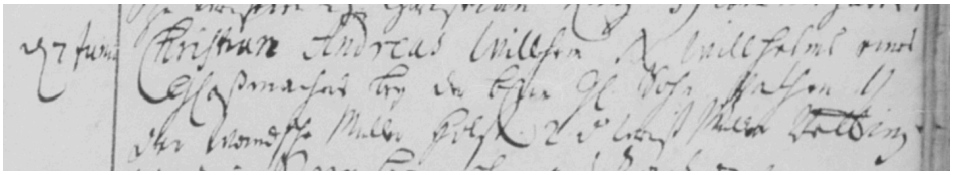
Navnene og fødselsårene for de tre yngste børn er tydeligvis identiske med Dorothea, Johan og Christian i Norge. Det må betyde, at børnene oprindeligt hed Wilhelm og ikke Gundelach. I kirkebogen findes:

1741 d. 4. Okt. Dorothea Elisabeth, Willhelms, ein Glaßmacher bei d. Blumenholtzer Glaßh[ütte] Tochter.

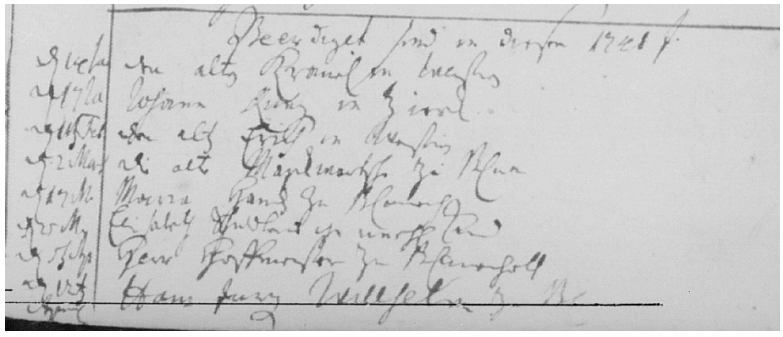

1743 12. Dec. Johann Jürgen Willhelm, v[ater]: Willhelms, einer Glaßmacher bei der Blu[menholzer] Gl[ashütte] Sohn.

1746 7. Juni Christian Andreas Willhelm, v[ater]: Wilhellms, Glaßmacher bei der Blu[menholzer] Gl[ashütte] Sohn.

Det viste sig, at Hans Jürgen Wilhelm og hans hustru havde flere børn, født i Blumenholz, Margrethe Elisabeth 1736 og Christoph 1738. Hans Jürgen Wilhelm døde i 1748, 42 år gammel og kun en uge efter mesteren Franz Ludwig Hoffmeister, som han havde fulgtes med i mange år.

Øverst: Beerdeigt sind im Jahre 1748. Nederst: Franz Hoffmeister zu Blumenholz. D. 12(?) April Hans Jorg Willhelm.

Glashytten lå på det sted, der i dag hedder Friedrichhof 1. Da ejeren af huset for nogle år tilbage skulle foretage en udgravning til kælderen, fandt han fundamentet af glasovnen.

Stedet hørte til sognet i Zierke og Weisdin, men der var faktisk en lille lokal kirke i landsbyen Blumenholz. Kirken blev bygget i første halvdel af det 18. århundrede. Den har intet tårn. Under et besøg den 16. marts 2026 havde sognet sørget for, at kirken var åben for os.

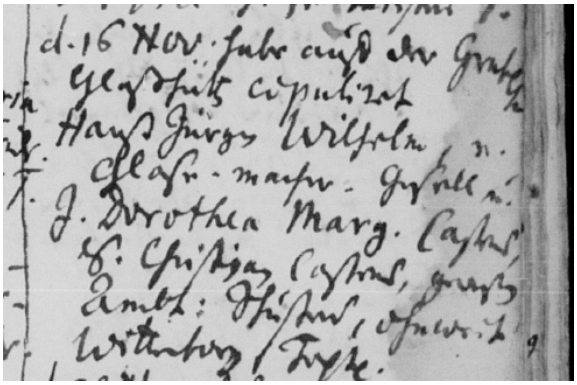

Kirken med prædikestol i alteret, korbænke og fem rækker kirkebænke. Gulvet har inspireret til det nye gulv i vores entré i huset i Lyngby.

Glashütte Bockholt, Klein Luckow, Grubenhagen, 1723-1732

I en bog om glashütter i Mecklenburg fremgår, at Hans Jürgen Wilhelm i 1730 blev viet i Grubenhagen til Dorothea Margrethe Castens, der var datter af afdøde skomager Christian Castens i omegnen af Wittenburg.

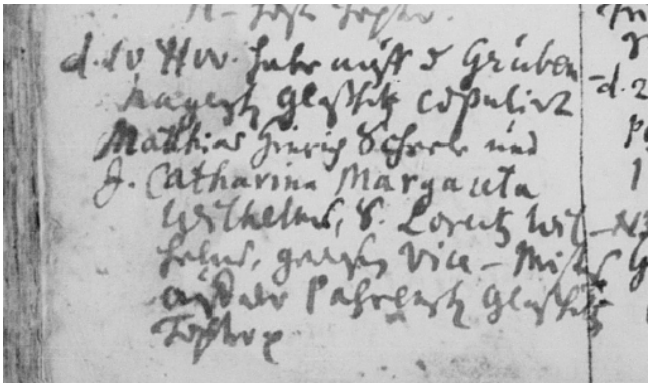
1730

d. 16 Nov auf der Grubenhag.
Glashütte copuliert
Hanβ Jürgen Wilhelm
Glase-macher Gesell m[it]
J[ungfrau] Dorothea Marg. Castens,
V[ater]: Christian Castens, gew[esener]
Ambt Schuster ohnweit
Wittenburg Tochter.

Stedet Grubenhagen, hvor der tidligere var en borg og en mølle, nævnes første gang i 1243. Kirken er bygget i kampesten i den anden halvdel af det 13. århundrede. Kirken blev renoveret i 1861, hvor den tresidede apsis blev tilføjet.

Af kirkebogen fremgår også, at Hans Jürgens søster blev viet i Grubenhagen i 1724 til Mathias Hinrich Scheele, der var mester på en glashytte i Varchentin.

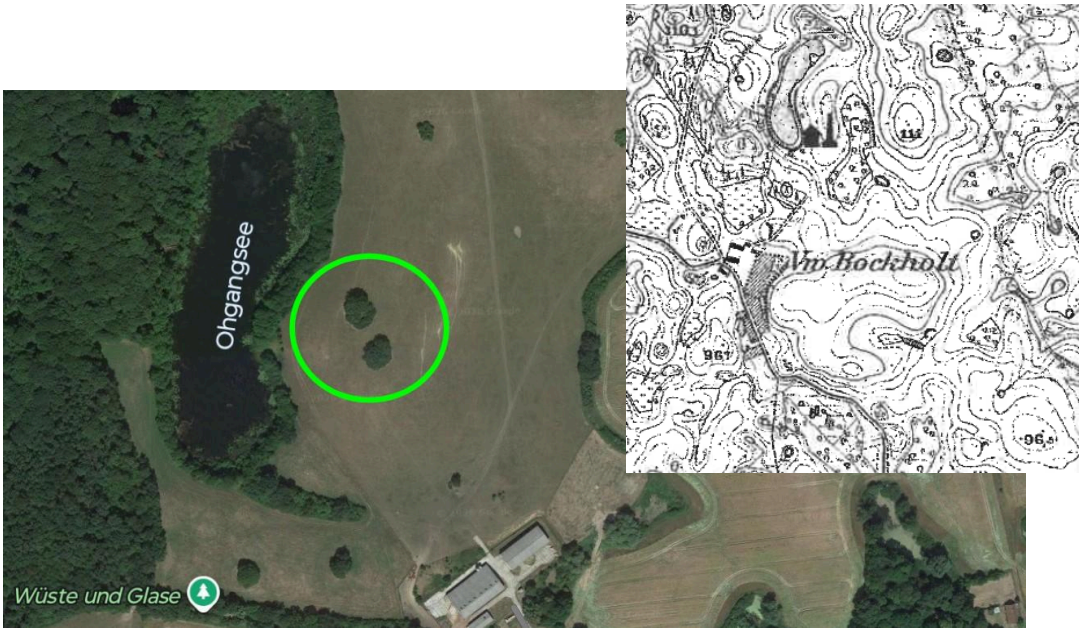

d. 10 Nov. auf der Grubenhagener Glashütte copuliert Matthias Hinrich Scheele und J[ungfrau] Catharina Margareta Wilhelms, V[ater] Lorentz Wilhelm, gew[esener] Vice-Meister an der Pahrenz Glashütte Tochter.

Catharinas far er angivet som Lorenz, afdød vicemester på Pahrenz glashütte. Stednavnet Pahrenz findes i Sachsen, men her var der ingen glasindustri. Det må derfor være en skrivefejl.

Året efter fik Hans Jürgen og Margrethe sønnen Franz Lorenz, der ifølge traditionen blev opkaldt efter glasmesteren, Franz Ludwig Hoffmeister, og faderens far, Lorenz.

Glashytten lå i naturområdet "Wüste und Glase" lidt nord for landsbyen Klein Luckow ved søen Ohngangsee, også kaldet Hüttensee. Stedet har tidligere været udforsket, hvor der blev fundet rester af ovnen, smeltedigler og glasskår i nogle trægrupper øst for søen.

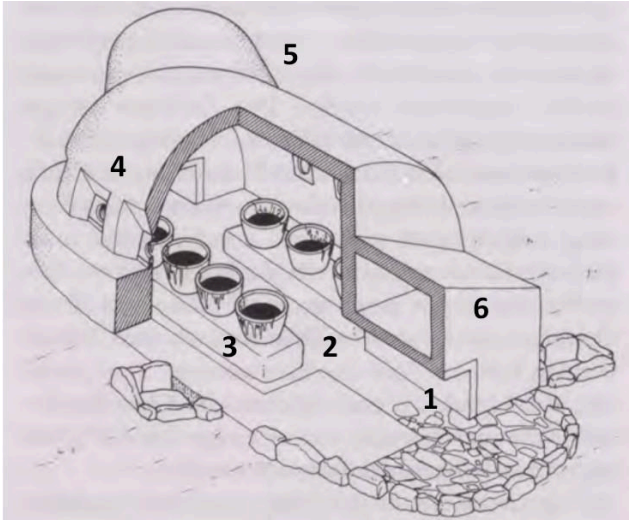
Ved besøg i marts 2026 så vi tydeligt de trægrupper, hvor ovnene har stået. Nedenfor ses det ene af stederne, overdækket med jord og sten. Det var meget fascinerende at stå på præcist det sted, hvor forfædrene havde arbejdet for 300 år siden.

Glasovnen, som pga. brandfare var placeret lidt væk fra beboelseshytterne, bestod af et rundt eller aflangt fundament af kampesten, hvorpå der var bygget en hvælvet overbygning af mursten.

Skematisk tegning af glasovn.

I den ene ende af ovnen var fyringskammeret (1), som blev passet af "der Schürer" med det træ, som var fældet, indsamlet og tørret af "der Holzhauer". Gennem selve ovnen var der en langsgående varmekanal (2) og repos'er (3), hvorpå smeltediglerne ("die Hafen") blev

placeret. Gennem huller i siderne (4) kunne "der Anfänger" hente glas op på glaspiben. Herefter overtog en færdigudlært "Glasmacher", som enten kunne være "Hohlglasmacher", der lavede flaske-, drikke- og apotekerglas, eller en "Strecker", der lavede glasplader til vinduesglas.

Fritgravet ovnfundament fra Lakenteich Glashütte ved Solling (1655-1681) med varmekanal og glasrester. På samme måde gemmer jordhøjene i Grubenhagen på et ovnfundament.

I modsatte ende af ovnen førtes noget af den nu knap så varme luft gennem afkølingsovnen (5), hvor det varme glas blev stillet til langsom afkøling, så det ikke revnede. Ved de glashytter, der fremstillede vinduesglas, var der et "strækkerbord" (6), hvor strækkeren kunne udrulle vinduesglasset på en plan flade. Ovnen var overdækket med en let og delvist åben bygning for at give læ for vejret og samtidig give den bedst mulige ventilation. Glasmagere var iklædt lette bomuldsklæder og en bredskygget hat for at skærme fra det kraftige lys fra det smeltede glas.

Når en glashytte flyttede, blev fundamentet efterladt. Pga. sten, ler og glasskår var stedet ikke egnet til dyrkning af jorden og blev derfor ikke pløjet ned af senere landmænd. I løbet af de næste 3-400 år blev ovnfundamenterne dækket af jord og tilvokset med træer. En tidligere glashytte kan derfor i dag kun kan anes som en plantebevokset forhøjning i landskabet.

Glashütte Varchentin, Kraase 1733-1736

Catharina Wilhelms ægtemand, Mathias Hinrich Scheel, døde allerede i 1727 i Varchentin. Glashütten lå lidt sydøst for en lille landsby, Kraase. Fra 1732 hed mesteren Franz Ludwig Hoffmeister, som åbenbart var flyttet til Varchentin. Mon ikke hans nære medarbejder, Hans

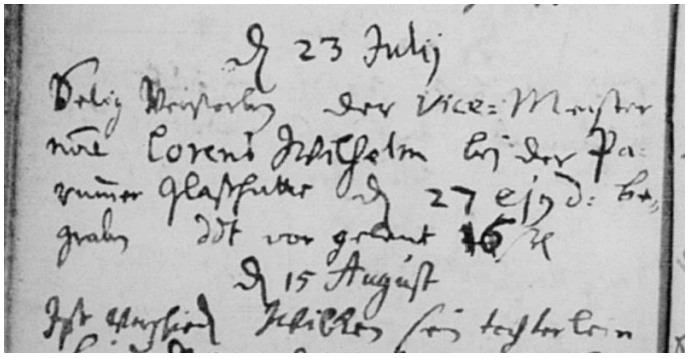
Jürgen Wilhelm, fulgte med? Det kan desværre ikke opklares, da perioden 1733-1738 mangler i kirkebogen. Men noget kunne tyde på det, for der er ikke flere optegnelser om Hans Jürgen Wilhelm i Grubenhagen, efter at de fik døbt deres første søn i 1731. I Varchentin kirkebog findes flere Wilhelm'er i perioden 1700-1730. En af dem, Jürgen Wilhelm, var glasmager på Varchentin Kraase og givetvis familie.

Hans Jürgen og Margrethe fik altså børnene:

- 28.09.1731 Frantz Lorentz (Grubenhagen)
- (Muligvis 1-2 børn født i Kraase.)
- 26.12.1736 Margarethe Elisabeth (Blumenholz)
- 20.04.1738 Christoph
- 22.03.1739 Martin Jürgen
- 04.10.1741 Dorothea Elisabeth
- 12.12.1743 Johann Jürgen
- 07.06.1746 Christian Andreas

Glashütte Parum 1713-1722

Som nævnt var Lorenz Wilhelm i kirkebogen i Grubenhagen blevet omtalt som afdød vicemester på Pahrenz glashütte. Stednavnet Pahrenz findes ikke i Mecklenburg. Der var flere mulige steder i Mecklenburg, der begynder med P, bl.a. Parchim, Polnitz, Pokrent og Parum. Og minsandten: I landsbyen Parum, hvor der var en glashytte, var ganske rigtigt en vicemester Lorenz Wilhelm, der døde i 1721, 44 år gammel.

Der 23. Julii

Selig … der Vice=Meister
née Lorenz Wilhelm bei der Parumer Glashütte der 27 .. begraben.

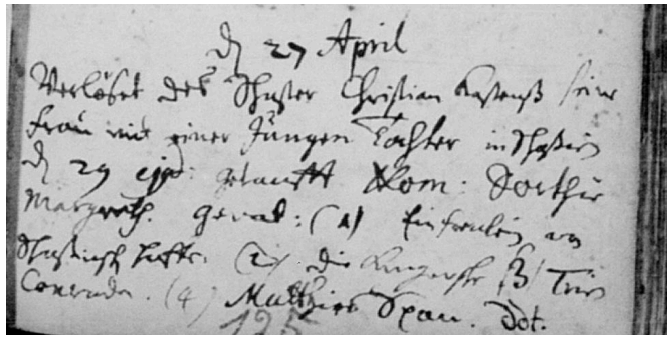
Kirken i Parum er en gotisk murstenskirke med et fundament af kampesten. Kirkeskibet stammer fra omkring 1450. Kirken blev udvidet med trætårn omkring 1770 og omkring 1870 med et nyt kor og tværskib i nygotisk stil. Dvs. at kun kirkeskibet eksisterede i Lorenz' tid.

Af kirkebogen fremgår, at Lorenz og hans hustru fik børnene Margrethe Liese (*1713), An Dorthie (*1715), Cathrin Magdalen (*1716), et barn hvor navnet ikke er nævnt (*1718), An Christin Dortie (*1718) og et barn, hvor navnet er ulæseligt (*1722, ni måneder efter Lorenz' død..)

Under døde omtales i 1722 en Hans Wilhelms hustru. Hans kunne være bror til Lorenz. Som vi skal se senere, havde Lorenz en storebror, Hans Adam.

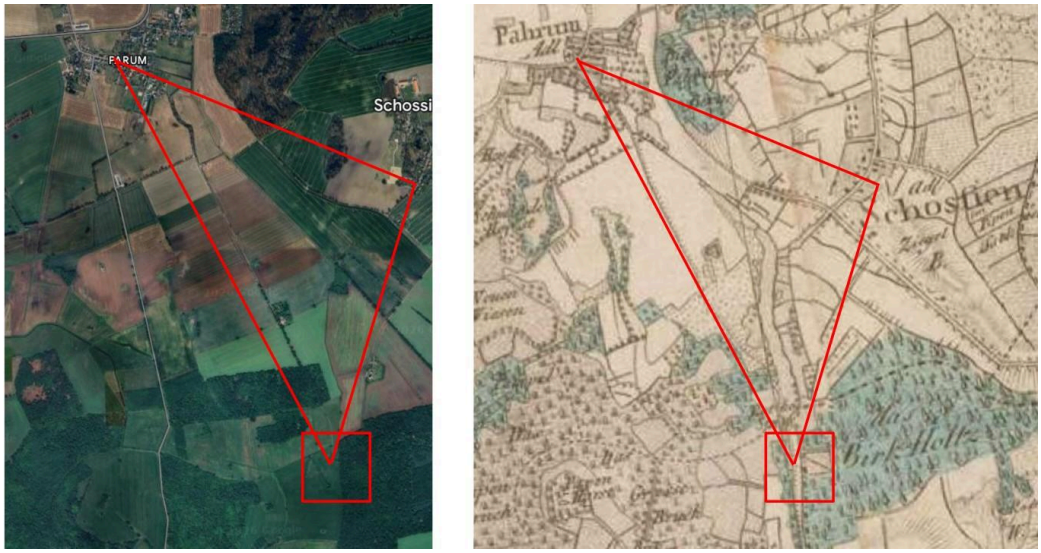
I Parum kirkebog fremgår også, at Christian Kastens, Schuster (skomager) i Schoβin, første hustru døde i 1703. Han blev viet igen i 1706 med An Magd. Conrads(en). I 1711 fik de datteren Dorthea Margrethe.

1711 d. 27. April: Verlöst der Schuster Christian Kastens seine frau mit einer Jungen Tochter in Schoβin d. 29. Getauft Nom: Dorthea Margreth.

Kastens havde flere børn. Christian Kastens døde 2. maj 1719 og hans hustru An Magdalene kun en måned senere. Dorthea Margrethe Kasten blev dermed forældreløs som 8-årig. Som 19-årig blev hun gift med Hans Jürgen Wilhelm og senere, efter Hans Jürgens død i 1748, med Johan Henrich Gundelach i 1751, som hun fulgtes med til Norge i 1763.

Glashytten lå i området omkring søen Dümmersee, hvor der var flere glashytter, herunder Dümmerhütte, Groß Welzin, Dreilützow og altså Parum, nogle steder omtalt som Rotenstein.

Rotenstein på et kort fra ca. 1780 og på satellitfoto med markering af det mulige sted.

Rotenstein marts 2026. Ligger der mon et uopdaget ovnfundament træerne?

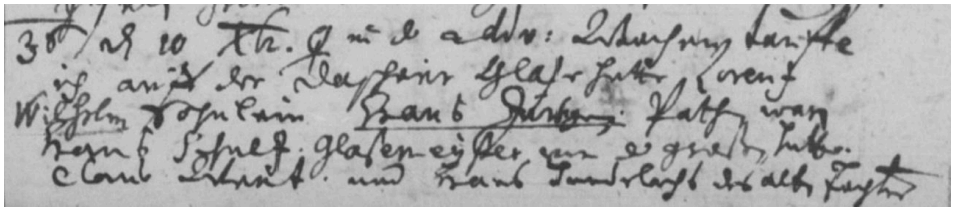

Mundblæst glasflaske fra Mecklenburg omkring 1720. (Forfatterens.)

Efter Lorenz' død flyttede enken med sine 9 faderløse børn i alderen 2-19 år til glashytten ved Grubenhagen. Hun fulgtes måske med Lorenz' yngre kollega, Franz Ludwig Hoffmeister, der også havde været i Parum og nu blev mester på glashytten ved Grubenhagen.

Glashütte Neuhof, Daschow 1706-1711

Efter en del søgen fandt jeg via internettjenesten Genealogy, at Hans Jürgen Wilhelm blev født i 1706 som søn af Lorenz Wilhelm. I perioden 1706-1711 var han på en glashütte ved slottet Daschow. Der var indgået en aftale med godsejeren og ejeren af nabogodset Penzlin. Den fælles glashütten var placeret på grænsen mellem de to godser, sandsynligvis ved Neuhofer See. Mesteren var Hans Schulz.

38) .. d. 10 XII .. taufte ich auf der Daschower Glashütte Lorenz Wilhelm Söhnlein Hans Jürgen. Paten (faddere) waren Hans Schulz Glasemeister von der Glashütte, Claus Mut(?) und Hans Jundelag die alte Tochter

Daschow hørte til kirken i Kuppentin. Kuppentin er slavisk for Kobbads sted, senere nævnt som Kobadin (1235 og 1271), Cobbendin (1283) og Cobbentyn (1558).

Kirken blev første gang nævnt i 1235. I modsætning af, hvad man måske skulle tro, er det høje murstenskor bygget først, i 1290-1300. Dernæst fulgte kirkeskibet i kampesten i 1337 og i 1556 trætårnet med det ottekantede spir. Kirkens tag er dækket med "tagsten" af rødt cedertræ. Grunden til, at det ambitiøse gotiske kor blev tilføjet et relativt beskedent kirkeskib, skyldtes en generel nedgang i kirkebygningsaktiviteten som følge af en svækket økonomi i Mecklenburg og Vorpommern.

Kirken må altså stort set have set ud som på billedet, da Lorenz Wilhelm første gang fremgår i kirkebogen ved sønnen Hans Jürgen Wilhelms dåb i december 1706. Som det fremgår tidligere må Lorenz og hans hustru på dette tidspunkt allerede have en datter, Catharina, som må være født mellem 1702 og 1705.

Senere fik parret en søn Johan Benedict (*1708) og en datter Ida Cathrin (*1709). Begge børn døde i 1710 af kopper. Året efter fik parret datteren Engel Sofie (*1711).

Glashyttens præcise placering er ikke kendt, men det antages som nævnt, at den lå på grænsen mellem de to godser ved Neuhofer See. Søen er omgivet af sump og siv, så det er ikke muligt præcist at lokalisere glashytten.

Satellitfoto og kort fra omkring 1800 over området. På det gamle kort ses godset Neuhof, der i dag er helt forsvundet. Det ses også, at den vestlige del af Neuhofer See i dag er et sumpområde.

Daschower See og slottet set fra nord.

Besøg på Schloß Daschow, april 2026.

Holstein 1671-1702

Efternavnet Wilhelm var meget sjældent og usædvanlig sjældent indenfor glasmagerfaget. I min søgen efter mulige forfædre fandt jeg i Franz Schuberts optegnelser over vielser i Mecklenburg og Holstein før 1704, at der i 1671 i Lebrade i Holstein blev viet en Georg Wilhelm fra en glashütte. I 1683 blev en Jürgen Wilhelm viet samme sted til Margrethe Seitz. I kirkebogen står "Gläßerleute". Georg (somme tider skrevet Geörg, Jörg og Jerg) er højtysk. Nordpå, i Mecklenburg og Holstein, anvendtes i stedet Jürgen. Jeg er derfor overbevist om, at det er samme person. Ved vielsen i 1671 fremgår hustruens navn ikke. Glashytten var formentlig den såkaldte "Weinhütte", som 1671-1674 lå et sted på godset Lehmkuhlens område. Glasmesteren var Jürgen Gundelach. Glashyttens præcise placering er ikke kendt.

Anno 1671. Copulierte Personen. Georg Wilhelm - - Glashütte - - 21 Dec.

Kirken i Lebrade blev nævnt første gang i 1240. Den nuværende barokkirke blev bygget omkring 1700 og tårnet tilføjet i 1874 som erstatning for et ældre klokketårn af træ. I nordvæggen ses rester af den oprindelige romanske kirke, som blev bibeholdt efter ordre fra kong Christian V.

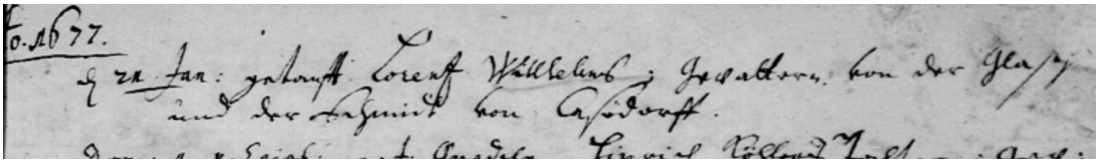

Resterne af den oprindelige kirke, hvor Georg Wilhelm blev viet, anes på kirkens nordside.

I 1672 blev Georgs datter Cathrina døbt i Lebrade. I den nærliggende Kirchnüchel kirke blev i 1674 døbt en dreng, Hans Adam Wilhelm, fra en ikke nærmere betegnet Glashytte. Der er ikke oplyst navne på forældrene. Men da der ikke er fundet andre Wilhelm glasmagere i Holstein, er det meget sandsynligt, at faderen var Georg Wilhelm, der var blevet viet nogle år tidligere i den nærliggende Lebrade.

I 1677 blev Lorenz Wilhelm døbt i Kirchnüchel. Heller ikke her er oplyst navne på forældrene. Blandt fadderne er omtalt "der Schmidt von Casedorf" som enten kan forstås som hr. Schmidt eller som smeden fra Kasseedorf. Det er ret usædvanligt, at fastboende lokale deltog som faddere for glasmagere. Lorenz må være lillebror til Hans Adam.

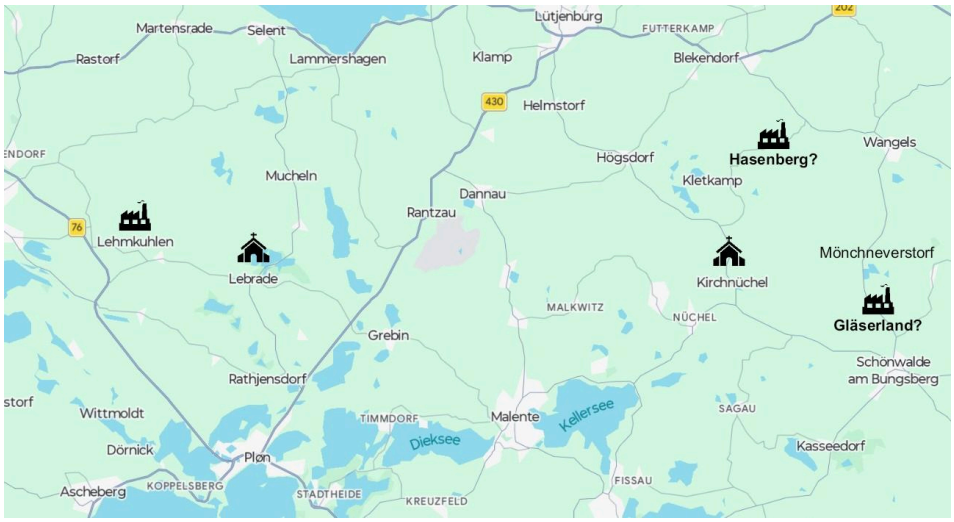

1677. 21. Jan: getauft Lorenz Willhelm. Gevattern von der Glashütte und der Schmidt von Casedorf.

Kirken blev oprindeligt bygget mellem 1275 og 1300. Den består af et skib bygget af marksten, et kor af samme bredde mod øst og et lidt bredere kirketårn mod vest. Hvælvet blev fjernet i 1660 på grund af dets forfaldne tilstand. Samtidig blev skibets og korets vægge sænket, og korbuen fjernet, hvilket skabte et enkelt indre rum spændt over af et fladt loft.

Familien må altså være flyttet fra Lebrade til Kirchnüchel. I sidste halvdel af 1600-tallet var der adskillige glashytter i Holstein, særligt i området Plön-Segeberg med godserne Perdoel, Depenau og Ascheberg, som alle hørte til kirken i Bornhöved, godserne Lehmkuhl og Rixdorf, som hørte til kirken i Lebrade, samt Kletkamp og Mönchneverstorf, som hørte til Kirchnüchel.

Glashytten i Kletkamp blev etableret i 1674. Den flyttede flere gange indenfor Kletkamps og Mönchneverstorfs områder. Glashytten blev omtalt som "Haßberger Hütte" og "Kleine Hütte" og senere, måske efter den var flyttet til et andet sted i området, som "Grünhaus", "Große Hütte" og "Neue Hütte". Der var fire glasmestre, som arbejdede sammen: Hans Jürgen Haueisen, Jürgen Hoffmeister, Hans Wendt og Hans Seitz.

Glashyttens præcise placeringer er ikke kendte, men to områder kunne være mulige, "Hasenberg" og "Gläserland".

I 1683 blev Jürgen Wilhelm viet til Margrethe Seitz, begge fra glashytten. Jeg går stærkt ud fra, at Jürgen er identisk med Georg. Det må betyde, at hans tidligere hustru må være død. Det kan dog ikke opklares, da begravelsesregistrene for perioden ikke er tilgængelige. Tre år senere, i 1686, blev datteren Sophia Paschen døbt i Kirchnüchel. Der er ikke fundet flere kirkebogsoptegnelser om Georg, som derfor sandsynligvis må være død kort tid efter 1686. Til gengæld optræder sønnen Lorenz som fadder i Kirchnüchel i 1698 og 1702.

På Plön Museum er der en række fund, bl.a. disse glassegl og en flaske fra Kletkamp.

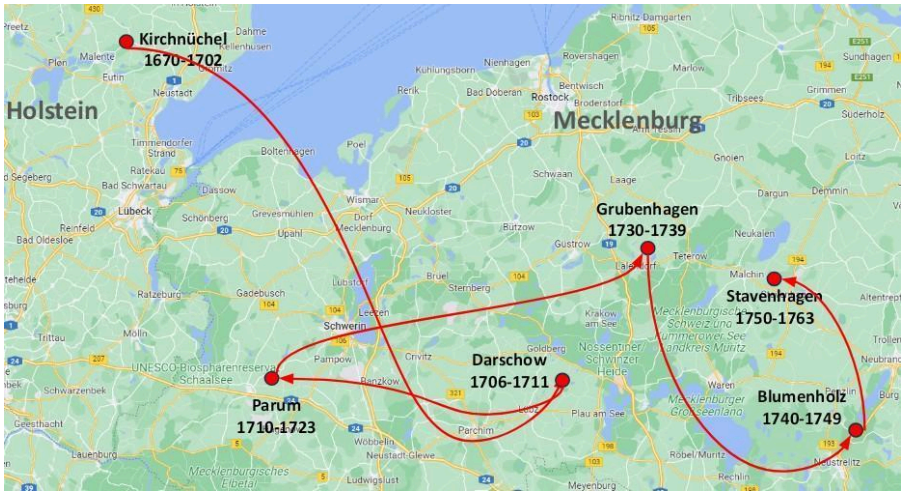

Godset Kletkamp, bygget 1574 og et af Holsteins ældste godser.

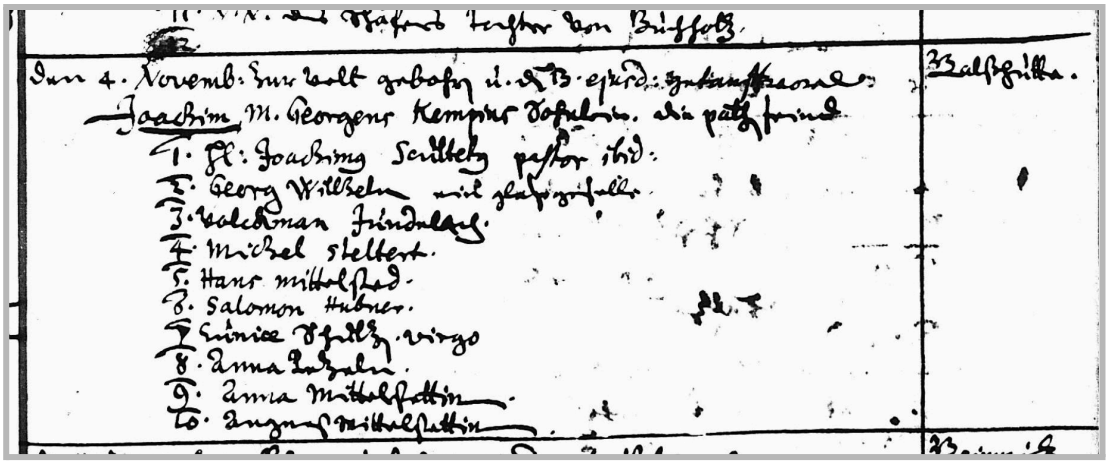
Familiens vandring fra Holstein til Mecklenburg 1671-1763.

Glashütte Grimnitz, Joachimsthal, Brandenburg 1655

Som nævnt peger navnet Georg på, at han kom sydfra. Det første større område, vi møder, og hvor der var glasindustri før 1700, er Brandenburg.

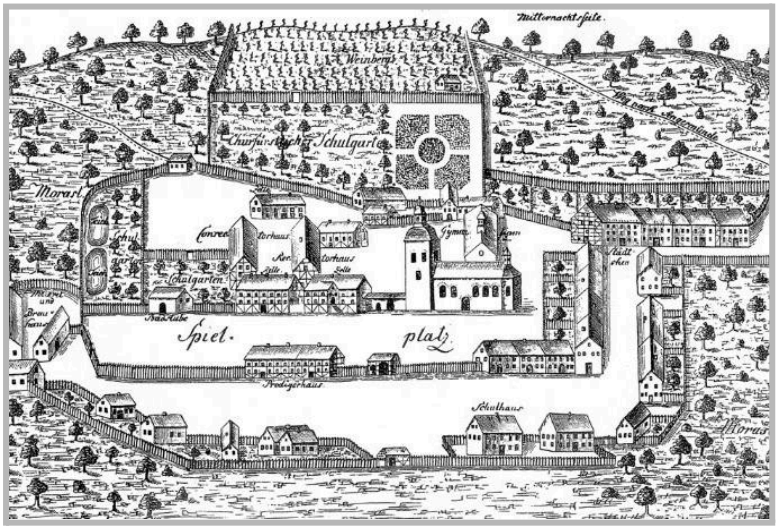
Og minsandten: Georg Wilhelm, "Glasergeselle", var fadder ved en barnedåb i 1655 ved Glashütte Grimnitz i Joachimsthal. Georg er hverken nævnt før eller siden i Brandenburg. Det er meget sandsynligt, at det er samme Georg Wilhelm, som senere flyttede til Holstein.

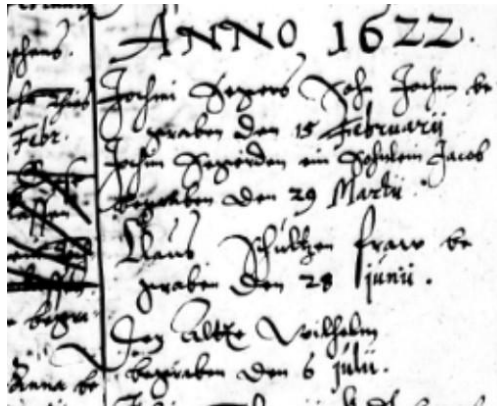
Joachimsthal 1655: Den 4. November Geboren .. und getaufft..
Joachim, M[eister] Georgen Kempins Söhnlein.
1: M[onsieur] Joachim Scuttely, Pastor ibid.
2: Georg Wilhelm, ein glasmachergesell
3: Volckman Jundelag.

Kurfyrsten af Brandenburg ønskede en glasproduktion. Man forsøgte sig med en glashytte i Grimnitz i Uckermark 1601-1607. Glashytten i Grimnitz bestod af mesteren Martin Friedrich, der kom fra en glashytte i Ober Kreibitz (i dag Horní Chřibská i det nordlige Tjekkiet) glasmagerne Christoff Friedrich, Puseckel, Adam Schyritz, Michael Pfohll, Plaster Hans(en), Martin Seidler, Mann Gottes(!) og Rothe.

Kirken i Joachimsthal blev bygget sammen med et stort anlagt kurfyrsteligt Gymnasium. Kirken ses i midten.

Glashytten i Grimnitz lå mellem Joachimsthal Gymnasium og en slotsruin ved bredden af Grimnitz See. I 1607 blev glasproduktionen flyttet 150 km østpå til Marienwalde i Neumark (i dag Bierzwnik i Polen). Der fremgår ingen Wilhelm på glashütterne[1], men der var en "Der alte Wilhelm"[2], som døde i 1622 i Marienwalde. Teoretisk kunne afdøde Wilhelm have været glasmager på Marienwalde og have haft en søn, Georg, der kom på Grimnitz i 1655. Der er dog ikke fundet andre Wilhelm i Marienwalde, hverken døbte eller døde, før 1736. Der Alte Wilhelm, som jo også bare kan have været fornavnet, kunne dog i teorien godt have været tilflyttet med en søn Georg.

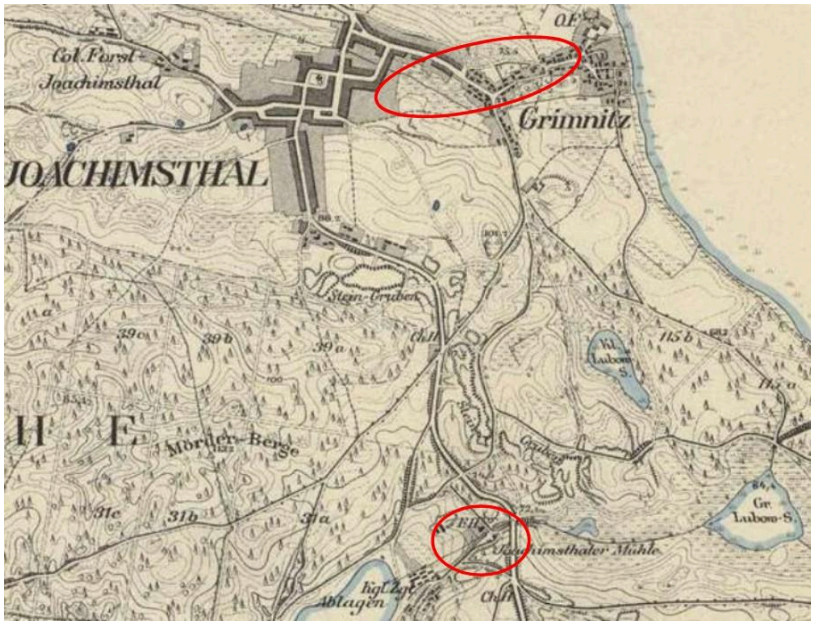
Kirkebog Stendal Bismark, døde: "Der alte Wilhelm, begraben d. 6. Junii".

Under 30-årskrigen 1618-1648 blev gymnasiet hærget af soldater. I 1636 blev det lukket og ikke siden genopbygget. I stedet blev anlagt et nyt gymnasium nærmere Berlin. Kirken i Joachimsthal blev revet ned i 1735, da den var ved at styrte sammen. Kort efter blev der bygget en ny.

Kurfyrsten af Brandenburg ønskede fortsat en glasproduktion og etablerede en ny glashytte i Grimnitz ved Joachimsthal. Den nye glashytte, der arbejdede i perioden 1653-1682, lå ved et vandfald ved nordsiden af Werbellinsee. Glasmagerne kom fra Böhmen og Marienwalde.

I den nye glashütte Grimnitz fra 1654 hed glasmesteren Georg Kempin og glasmagerne bl.a. Georg Supen, Tobias Gutbier, Elias Aßman og Hans Zäncker. Senere kom en ny mester fra en meget kendt glasmagerslægt i Sachsen, Georg Preußler. I 1682 blev glashytten flyttet til en placering sydøst for søen. Dette sted kom senere til at hedde Althüttendorf.

[1] Walter Hoff: Die Glashütten in die Neumark, besonders in fridezireianerchen zeit. 1941.
[2] Kirchenbuch Stendal Bismark (Altmark): Trauungen 1581-1765, Taufen 1581-1766, Beerdigungen 1581-1672

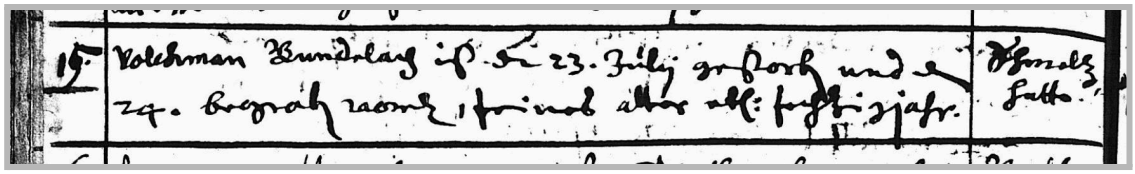

På et lidt ældre kort ses det mulige sted for hytten 1601-1607 mellem Joachimsthal Gymnasium og landsbyen Grimnitz (øverst) og 1655-1675 ved Joachimstaler Mühle (nederst). Bemærk også stedet "Mörder-Berge"…

Ved vandfaldet lå der fra 1607 en vandmølle. Af en fortegnelse fra 1663 fremgår, at der ved vandmøllen også boede 10 familier fra glashytten.

Interessant er, at der altså også var en Volckman Gundelach. Han døde, tilsyneladende ugift, i Grimnitz i 1682, 50 eller 60 år gammel. (Det er vanskeligt at se, om der står "funfzig" eller "sechsig".) Han kunne være kommet sydfra fra Großalmerode, der var Gundelachernes hovedby, men det kan ikke fastslås, da kirkebogen i Großalmerode først starter i 1648.

Joachimstal 1682: 15. Volckman Gundelag ist die 23. Juli gestorben und d 24. begrab(en) word(en) ..?.. alhier alt(er): sechzig(?) Jahr. Schmeltzhütte.

Der var ikke andre Gundelach'er i Grimnitz. Måske var Georg og Volckman jævnaldrende og kom fra samme sted. I øvrigt var Volckman et ganske usædvanligt fornavn og tilsyneladende den eneste i Gundelachslægten.

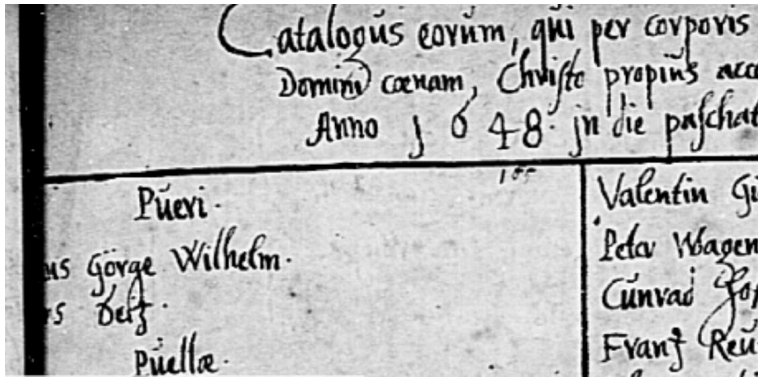
Großalmerode, Kaufungerwald 1400-1650

De store glasmagerfamilier Gundelach, Kunchel, Seitz, Wentzel, Kauffeld m.fl. kom fra de store skovområder i Hessen og Niedersachsen, hvor der i perioden 1400-1600 opstod en stor glasindustri i skoven Kaufungerwald omkring byerne Großalmerode, Wickenrode og Helsa. Dengang boede glasmagerne i byerne og vandrede til glashütterne i skovene, hvor man arbejdede fra påske (april) til Morten Bisp (november). Produktionen blev styret gennem en samarbejdsaftale, "Hessischer Gläßer Bund", med regler for, hvor længe og hvor meget hver enkelt hytte måtte producere, og hvordan rekruttering foregik. Kun sønner af glasmagere måtte blive udlært. Sønnerne skulle være fyldt 12 år. Man måtte ikke rekruttere fra andre glashütter. Hver pinse var der obligatorisk stormøde for alle glasfolk i Großalmerode.
Det store træforbrug medførte dog, at Kaufungerwald blev så udtyndet, at antallet af glashütter blev reduceret markant i perioden 1550-1600. Det betød, at glasmagerne måtte finde andre steder hen eller skifte erhverv eller risikere at ende i fattigdom.

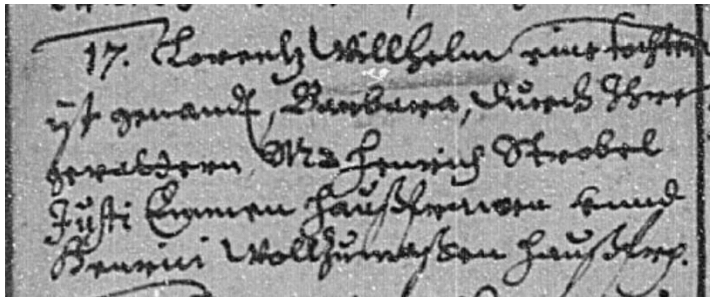
Udvandring 1550-1650 fra Kaufungerwald til Solling, Vogler og Harz

Kun nogle få glashytter blev videreført i første halvdel af det 17. århundrede, bl.a. Wendebachhütte og tre glashytter ved floden Nieste ledet af hhv. Mertens Cuntze, Hans Seitz og Jost Becker genannt Gundelach. Nogle glasmagere skiftede erhverv, mens andre udvandrede nordpå til skovområderne Hils, Solling, Vogler og Harz og herfra videre til Brandenburg, Holstein og Mecklenburg.
Der var mange Gundelach'er i og omkring Großalmerode, faktisk så mange at de fik kaldenavne som Becker, Mallach, Söder o.lign.
Der var også en enkelt familie Wilhelm i Großalmerode, som bestod af Georg Wilhelm (1599-1656), hans hustru Ursula (1606-1677) og børnene Hans Georg (1636-1678), Catharina (1638-?) og Georg Peter (1642-?). Kirkebogen starter først i 1648, så der var sandsynligvis flere ældre børn født i perioden 1626-1636. Der er et enkelt sted omtalt en Christian Wilhelm, der fik en datter døbt. Han er omtalt som sigøjner.

Großalmerode 1648: Konfirmation Hans Görge Wilhelm (12 år, altså født 1636).

Faderen Georg Wilhelm (1599-1656) blev ved sin død af præsten i Großalmerode omtalt som "welcher mir e. treuer u. lieber Nachbar gewesen". Og hustruen Ursula (1606-1677) som "eine fromme Frau u. mir eine gute Nachbarin." Sønnen Hans Geörg, født i 1636, døde i 1678 og blev omtalt som "gewesener einwohner und fuhrmann alhier" - afdød indbygger og chauffør her (i byen).
Georg og Ursula kunne meget vel have haft flere tidligere børn. Den yngste søn, Georg Peter Wilhelm, blev i 1688 viet til Anna Otilia Gundelach, datter af M(eister?) Franz Gundelach Söder. Det tyder på, at Wilhelm også kunne have været glasmagere.

Ikke alle kirkebøger er tilgængelige for områderne nord for Kaufungerwald, hvortil de første udvandringer skete, f.eks. ved Nieste, Wendebach (Wengebach?), Hoffmeyers Brunn og Hilsborn. I byen Alfeld er fundet få glasmagernavne i perioden 1642-1655, herunder en Lorenz, som godt kunne være glasmager, da han kun er registreret én gang: 1639 17/1 "Lorentz Wilhelm, sein Tochter genannt Barbara". Hvis Lorenz var 20-30 år, var han født i 1609-1619. Øvrige Wilhelm i Alfeld havde fornavne Bernhard, Carsten og Curt, som ikke stemte med Wilhelm fornavne i Holstein og Mecklenburg.

Alfeld 1639: 17. Lorenz Willhelm eine Tochter genannt Barbara.

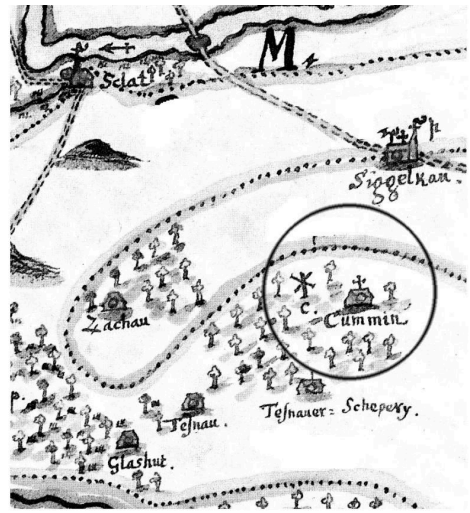
I Clausthal er fundet én Wilhelm: Matz, som fik flere børn før 1614. Matz var ikke "normalt" Wilhelm fornavn. Fra 1656 ses en Hinrich Wilhelm, der blev viet (til en Hoffmeister) og fik nogle børn. Næppe glasmagere.
I Langenthal var flere Wilhelm'er, bl.a. Henrich Wilhelm, der blev viet i 1633 og fik børn i perioden 1633-1644, bl.a. 1639 3/2 *tvillingerne Georg (+1647) og Anna. Ikke mange andre glasmagernavne.

Glashütte Marnitz ved Kummin, Mecklenburg, 1649-1679

Vi bliver lige nødt til for et kort øjeblik at vende tilbage til Mecklenburg. I den sydlige del af Mecklenburg, i Dömitz og Grabow, var i perioden 1649-1666 omtalt fire Wilhelm'er, Hinrich, Hans, Jochim og Lorenz, der givetvis var i familie.

- Dömitz
    - Ukendt Wilhelm
        - 1638 +Anna Wilhelm.
        - 1638 +Wilhelms Margret
        - 1638 +Wilhelms kind
    - 1649 18/11 ∞Hinrich Wilhelm (+1657), Anna Krögers.
- Grabow
    - Hans Wilhelm
        - 1651 8/4 ∞Liesebeth Schultzen, "cop. zu Cummin"
        - 1652 16/4 *Jochim
        - 1666 27/10(?) *Hinrich Christian
    - Hinrich Wilhelm (+1657), Anna Krögers (viet 18/11 1649 i Dömitz)
        - 1653 29/7 *David
        - 1653 20/8 +Hinrich Wilhelms Sohn David
        - 1657 8/3 +Hinrich Wilhelm
    - Jochim Wilhelm, Anna Kodatz(?):
        - 1653 20/11 *Zwillingen Jochim og Petra(?)
        - 1654 8/12 *Lucia (+1659 8/1)
        - 1659 ?/8 *Elisab.

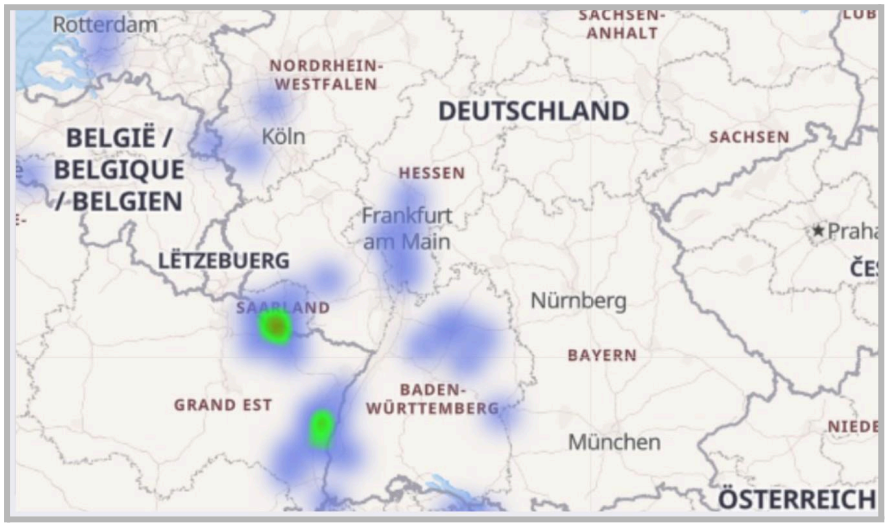
- Lorenz Wilhelm:
  - 1657 28/8 *Johann (m: [ulæselig] Tilby(?))
  - 1658 22/3 *Jochim (m: Maria Krögers, formentlig søster til Anna).

Det fremgår ikke, om de var glasmagere. Der var ingen glashytter omkring Grabow. Interessant er imidlertid, at der ved Hans Wilhelms vielse i 1651 står "cop. zu Cummin". Der var nemlig en Glashütte Marnitz ved Cummin i perioden 1649-1679. Men den lå 25 km fra Grabow og hørte egentlig til kirken i Parchim. Der er ingen andre glasmagernavne i kirkebogen for Grabow i denne periode, så måske var det kun Hans' hustru, der kom fra Cummin. Hun må i så fald fremgå af døbte i Parchim kirkebog, som dog først starter i 1651. Brødrene(?) Wilhelm var der i en begrænset periode 1651-1659. Om Lorenz var den samme, som i 1639 havde fået en datter Barbara i Alfeld, vides ikke. Glashytten ses på et gammelt kort, lidt uden for byen Tessenow (Tesnau).

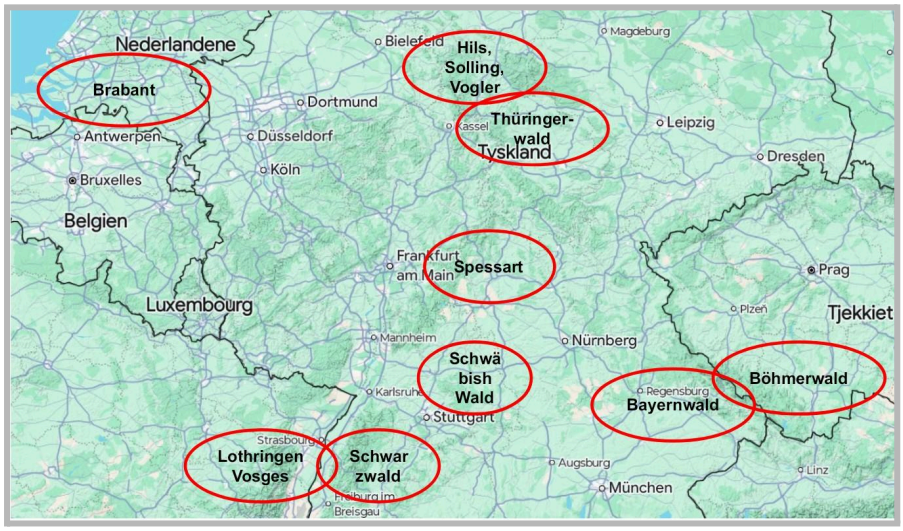
Slægten Wilhelm

Efternavnet Wilhelm var før 1600 koncentreret i byerne omkring grænsen mellem Frankrig og Tyskland.

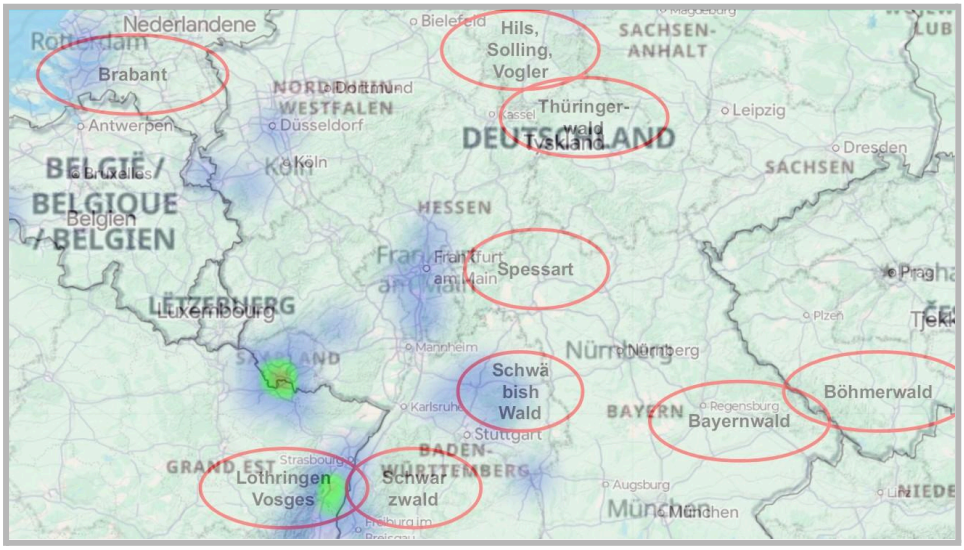

Efternavnet Wilhelms udbredelse i Europa før 1600 (Kilde: Geneanet)

Glasproduktionen foregik i de store skovområder, hvor de nødvendige råmaterialer var til stede. Det var fra disse skovområder, at glasmagerne senere vandrede nordpå.

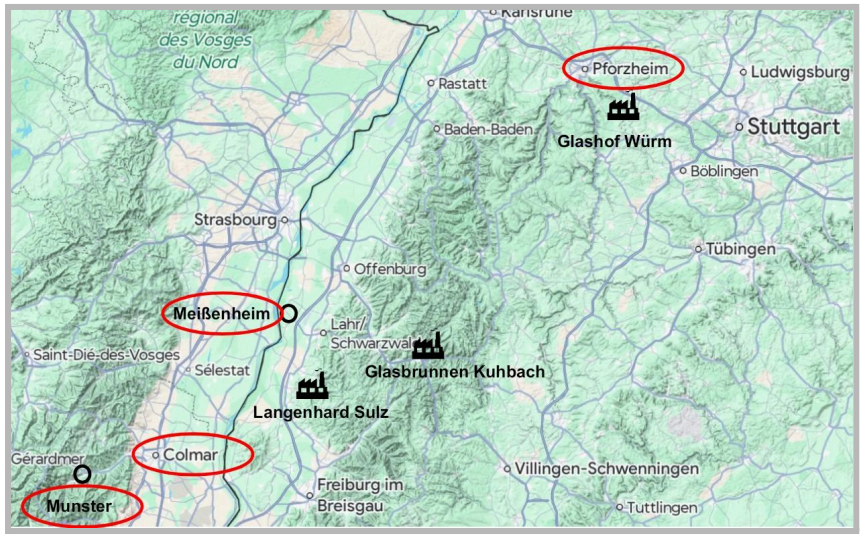
Sammenholdes de to oversigter fås et fingerpeg om, hvor vi måske skal finde slægtens oprindelse.

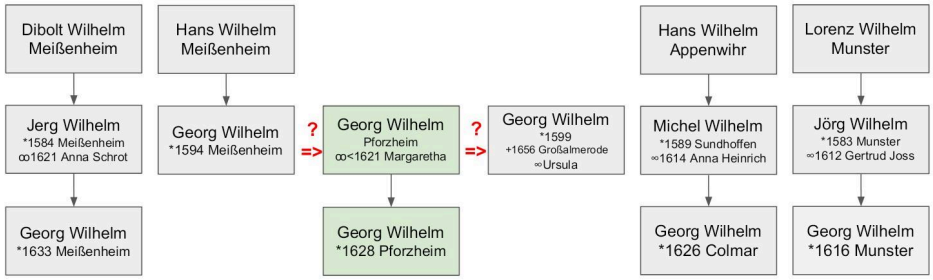
Sammenhæng mellem efternavnet Wilhelm og skovområder med glasproduktion 1300-1600.

Glasmagerne kom næppe fra de større byer, hvor der var en del personer med efternavnet Wilhelm, som var fastboende borgere. Det kan dog ikke helt udelukkes, at Georg var en mønsterbryder og som den første i sin slægtsgren valgte glasmagerfaget. Mest interessant er de sydøstlige skovområder, hvor der lå nogle glashytter i perioden.

Georg Wilhelm må have været mindst 18 år, da han var i Grimnitz i 1655. Og han kan næppe have været ældre end 65 år, da han fik sit tilsyneladende sidste barn i 1686. Han må i så fald være født i perioden 1621-1637.
I byerne Colmar, Munster, Meißenheim og Pforzheim er fundet 4 personer med navnet Georg Wilhelm, født i perioden 1621-1637. Der var flere glashytter i området.

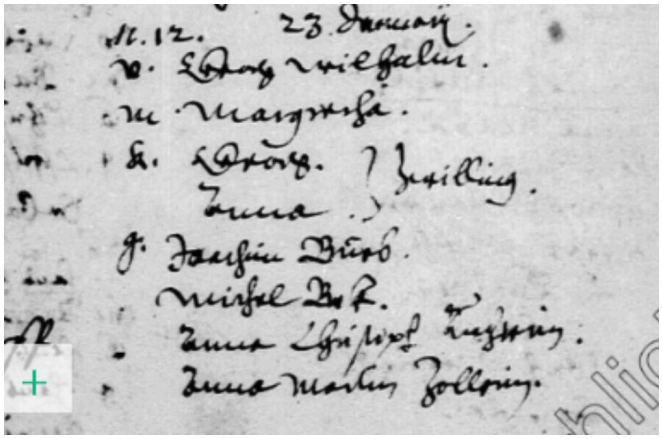

Ikke sjældent blev en søn døbt med samme fornavn som faderen, i dette tilfælde altså Georg (sommetider skrevet Geörg, Jörg, Jerg eller Jürgen). Der var en (senere?) glasmagertradition for at opkalde sin førstefødte søn efter glasmesteren og mellemnavn efter faderen.
Dette stemmer faktisk med Georgs efterkommere. Georg havde to sønner, Hans Adam og Lorenz. Lorenz' 1. søn blev i Dashow i 1605 døbt Hans Jürgen efter mesteren på Daschow, Hans Schulz, og faderen Georg/Jürgen Wilhelm. Og Hans Jürgens 1. søn blev i 1731 døbt Franz Lorenz efter mesteren på Grubenhagen, Franz Ludwig Hoffmeister, og faderen Lorenz. Georgs 1. søn blev døbt Hans Adam i 1674 i Lebrade. Glasmesteren, Hans Jürgen Haueisen. Georgs fader skulle i så fald hedde Adam eller måske Hans Adam.
Vi leder altså efter Georg Wilhelm, født i perioden 1621-1637, hvor faderen hed Georg, Adam eller Hans Adam, og hvor der måske var en Lorenz i familien. Jeg har foreløbig fundet disse 4 muligheder:

Georg Wilhelm *23/1 1628, Pforzheim, søn af Georg

Familien er registreret i perioden 1620-1628 og kan således være flyttet videre på samme måde som glasmagerne. Kun 5 km fra Pforzheim lå fra før 1499 en glashütte Glashof ved floden Würm og landsbyen Würm.

Kirkebog Pforzheim Stadtpfarrei, taufen 1607-1647 23/1 1628:
V(ater) Georg Wilhelm, M(utter) Margareta, K(ind) Georg, Anna (Zwillingen).
G(evattern): Joachim Burb, Michel Baz(?), Anna Elisabeth Tugling(?), Anna Marlin Zollrings.

Måske kom de fra en glashütte, der lukkede omkring 1620. I Schwarzwald kunne det være Blasiwald Muchenland 1579-1622 eller Grassert bei Seelbach 1615-1625. Og måske tog de videre til en anden glashütte, der åbnede omkring 1628. Det kunne være Blasiwald Schmaltzberg 1622-1684, Glashütte Hasel 1623-1755 eller Glashütte Laufbachtal 1623-1745. Eller måske flyttede de til Großalmerode.

Måske kom de fra den nærliggende by Meißenheim, hvor en Hans Wilhelm den ældre i 1594 fik en søn, Georg, som siden kan være flyttet til Pforzheim. Hans var fisker og kommunalbestyrelsesmedlem ("Gemeindrat") og altså ikke glasmager. Men det udelukker ikke, at hans barnebarn kunne være blevet det. Ved sønnen Georgs dåb i 1594 hed en af fadderne Lorenz Fischer. Meißenheim lå ca. 15 km fra Glashütte Kuhbach, der blev etableret før 1527.

Georg Wilhelm *23/4 1626 Colmar, Haut-Rhin, Frankrig, søn af Michel

Kirkebog for Colmar er fundet via Familysearch. Faderen hed Michel, som ikke var et typisk navn i vores linje. Michel var vinbonde ("Vinitor").
Faderen Michel blev født i 1589 i Sundhoffen som søn af Hans, som var født i Appenwihr.

Georg Wilhelm *24/10 1633, Meißenheim, søn af Jerg

Fundet i familiebog og kirkebog for Meißenheim. Faderen Jerg var i 1631 kvæghyrde ("Kuhhirt", på latin "Bubulci") og i 1635 en ærlig købmand ("ein ehrlicher Kaufmann").

Georgs far Jerg/Jörg blev født i 1584, søn af Dibolt.

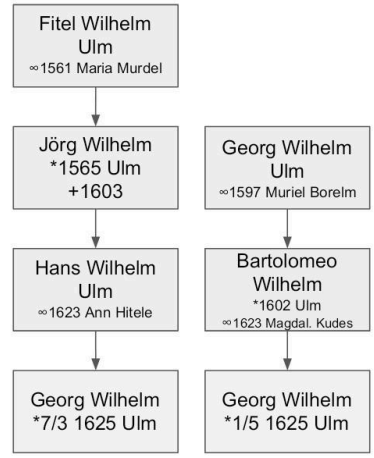
Georg Wilhelm *7/1 1616 Munster, Haut-Rhin, Frankrig, søn af Jerg

Georg Wilhelm blev født i byen Hohrod, lidt uden for byen Munster, sydvest for Colmar. Faderen Jörg Wilhelm var født i 1583 i Soultzeren, døbt 1583 i Munster, viet 1612 til Gertrud Joss, død 1636. Interessant er, at Jörgs far hed Lorenz, og at Georg også havde en lillebror Lorenz, født i 1633. Oplysninger fundet på Geneanet og kirkebog for Munster 1616 og 1583.

I byen Ulm var der to personer med navnet Georg Wilhelm, der var født i perioden 1615-1635. De blev født med kun få måneders mellemrum hhv. 7/3 1625 og 1/5 1625. Byen har vist sig at have flere Wilhelm slægtsgrene, som var vævere og garvere.

Georg Wilhelm *7/3 1625 Ulm, søn af Hans

Faderen Hans var Rotgerber (rødgarver) og blev viet 6/10 1623 til Ann Hitrele. Hans døde 22/9 1634.
Hans var søn af Jörgen, født 14/8 1565, også rødgarver, død 8/1 1603. Jörgen blev født 20/1 1568 og var søn af Fitel.

Georg Wilhelm *1/5 1625 Ulm, søn af Bartolomeo

Bartolomeo var også rødgarver. Han blev født 15/6 1602, viet 21/10 1623 til Magdalena Kudes, og døde 13/6 1633 kun 31 år gammel.
Bartolomeo var søn af Georg, viet 3/5 1597 til Muriel Borelm. Bartolomeo er ikke et typisk navn i vores slægtsgren.

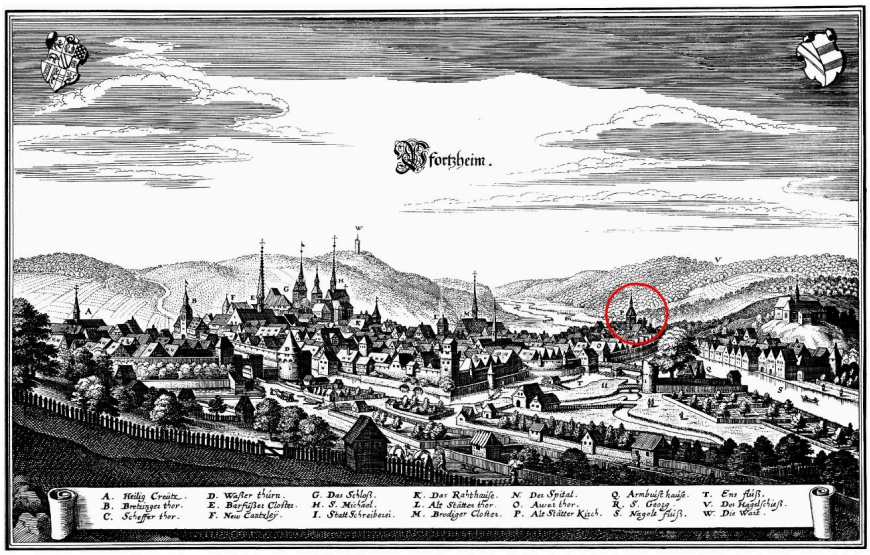
Hvad skete der videre med de to Georg'er? De er ikke fundet under viede i Ulm. Der er fundet to Georg Wilhelm i Ulm, som er døde efter 1630. Det var Georg, der var møller, død i 1660, og Georg, der var sygeplejer (Pflegpfarr), død i 1673.

Jeg har derudover fundet ca. 15 Georg Wilhelm, født i perioden. De udelukkes foreløbig, da deres fædres navne ikke svarer til vores familiegren. Jeg har også fundet en del (Hans) Adam Wilhelm, men ingen af dem fik en søn Georg.

"Glashof" Würm, Pforzheim, Schwarzwald 1628

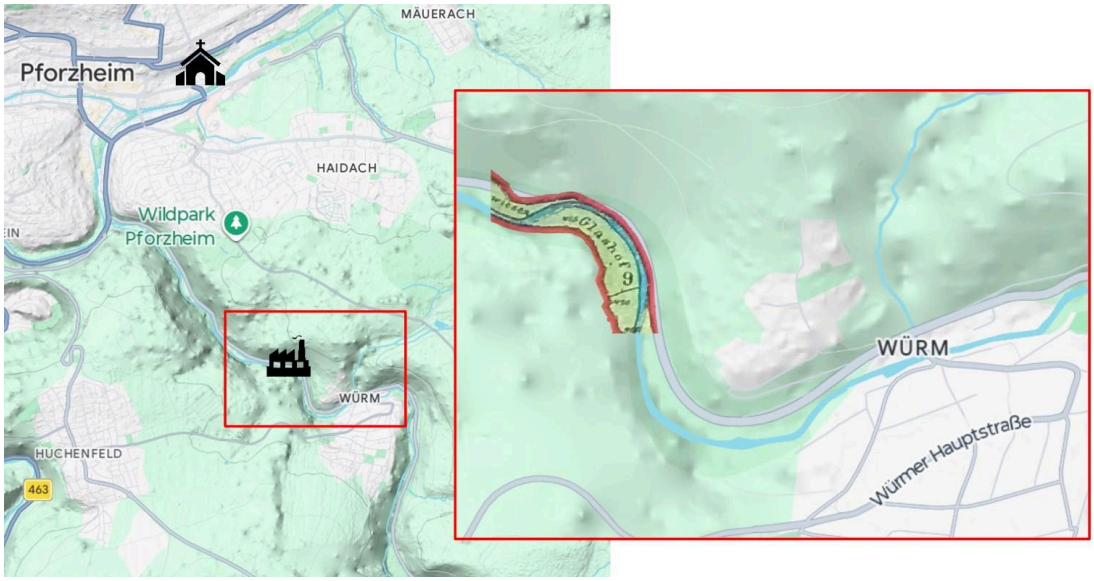
Det mest sandsynlige er, at Georg Wilhelm blev født 1628 i Pforzheim. Familien kunne meget vel senere, mellem 1628 og 1648, være flyttet til Großalmerode, hvor faderen Georg med en ny hustru Ursula (1606-1677) fik børnene Hans Georg (1636), Catharina (1638) og Georg Peter (1642). Den ældre søn Georg kunne i 1655 som 27-årig være flyttet videre til Grimnitz

og senere som 43-årig til Lebrade i 1671. Og måske havde han udover sin storebror Hans nogle flere brødre, bl.a. Lorenz, som kunne være i Alfeld 1639 og Grabow omkring 1650.

Pforzheim 1643, "Altstätter Kirche", byens ældste kirke, er markeret.

Pforzheim havde dengang ca. 900 indbyggere. Kun 5 km fra Pforzheim lå fra 1499 glashytten Glashof på den vestlige bred af floden Würm uden for landsbyen af samme navn. Navnet Glashof fremgår på et gammelt kort over landsbyen. I dag findes en kilde på stedet, Glasbrunnen.

Der findes kun dåbsoptegnelser fra Pforzheim 1607-1648, så det er ikke muligt se, om f.eks. nogle af børnene eller moderen døde.

Interessant er, at der ca. 75 km fra Pforzheim lå en Glashütte Bernbachtal i Mainhardter Wald i Württemberg. Kirkebogen for Maienfels er ikke tilgængelig før 1770. Glashütten blev etableret som en "Tochterhütte" til Neuhütten, hvor glasmesteren i 1604 var en Greiner fra den udbredte Greiner glasmesterslægt. Bernbachtal var i drift 1629-1635.

Ifølge præsten i Maienfels forsvandt alle 20 familier, meister, anfänger, glasbläser, strecker m.fl. fra glashütten i 1635 - samme år som det første slag ved Nördlingen, hvor tropper hærgede området og sult og pest halverede indbyggertallet.

Tid og periode passer særdeles godt med, at familien Wilhelm kunne have været kommet fra Pforzheim, hvor de var 1622-1628, til Bernbachtal 1629-1635 for derefter pga. krigshandlinger at flytte videre til Großalmerode før 1637.

Nærmere kommer vi det nok ikke - lige nu.

Om glasmagerfaget

Glas har været produceret i mange hundrede år. I middelalderen havde flere klostre deres egen glasproduktion. Trediveårskrigen 1618-1648 var et virvar af militære konflikter i

Centraleuropa, hovedsageligt i Tyskland, religionskrig mellem Den katolske liga og Den Protestantiske Union inden for det Tysk-romerske rige og krig mellem de europæiske fyrstehuse og stormagter. Habsburgerne i Østrig og Spanien og deres forbundsfæller i Tyskland kæmpede mod Frankrig, Holland, Sverige og Danmark. Felttog og slag blev fortrinsvis udkæmpet inden for grænserne af det Tysk-romerske rige. Krigshandlinger, hungersnød og epidemier lagde store landområder øde. I Sydtyskland overlevede kun ca. en tredjedel af befolkningen.

Ved afslutningen af 30-årskrigen i 1648 var op mod 40% af landbefolkningen i Tyskland døde af krig, hungersnød eller pest, og store dele af de tidligere landbrugsarealer var groet til med træer og buske. Fyrster og godsejere i Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern og Holstein havde derfor behov for at rydde større områder, så der igen kunne dyrkes afgrøder. Glashytterne brugte store mængder træ til fyring og kunne derfor hjælpe godsejerne med effektivt at rydde store områder og samtidig levere drikke-, flaske- og vinduesglas til genopbygning af de beskadigede godser.

I starten hyrede man glasmagere fra bl.a. Kaufungerwald i Hessen, der gennem århundreder havde produceret glas, men hvor der nu var krise pga. mangel på træ. Antallet af glashytter faldt fra 16 i 1565 til 2 i 1600. Der skete derfor i 1500- og 1600-tallet en udvandring til andre områder mod nord, bl.a. til Harz, Solling, Bramwald, Hils, Vogler og til Brandenburg, Holstein og Mecklenburg.

Glashytterne havde behov for materialer til produktionen i form af sand, potaske og masser af træ til fyring. Derudover var der behov for adgang til vand. Glashytterne blev derfor placeret inde i skovene i nærheden af en bæk eller en sø.

Model af glashytte, Plön Museum.

Glasmagerne og deres familier boede i små hytter i bindingsværk, som blev nedtaget, når hytten efter typisk 5-10 år havde brugt al træ i området og derfor måtte flyttes til en ny

placering og genopbygges her. Familierne dyrkede grøntsager, foretog jagt og havde måske også en malkeko. Af samme årsag blev glasmagerne aldrig en integreret del af landsbyerne.

Det færdige glas blev pakket i trækasser foret med hø og båret eller kørt til et opsamlingssted, hvorfra det kunne transporteres videre med skib eller hestevogn.

Glashytten blev ledet af en "Glasmeister" og i nogle tilfælde også en "Vicemeister", der styrede arbejdet og bl.a. stod for de rette blandinger af råmaterialet. De sørgede også for ordrer og salg. Kvinder og børn hjalp til med pakning af glas. Kun sønner af glaspustere måtte oplæres til faget. Drengene skulle være fyldt 12 år, som var konfirmationsalderen. Større glashytter havde egen skolelærer.

Der blev produceret fra pinse (april) til Morten Bisp (november), alle ugens syv dage. Hvert år på pinsedag inviterede mesteren på "Dingelbier". Mesteren medbragte en tønde øl for at vise, at han agtede at fortsætte produktionen endnu et år, og at han gerne vil hyre glasmagerne et år til. Glasmagerne tilkendegav ved at drikke mesterens øl, at de gerne ville fortsætte samarbejdet et år. Dermed var kontrakten indgået. Hvis mesteren nægtede en glasmager at drikke af tønden, så var det at betragte som en opsigelse fra mesteren. Hvis en glasmager derimod satte sig for sig selv og betalte for sin øl, så blev det betragtet som en opsigelse fra den pågældende, gældende fra produktionsårets afslutning til november.

Zu Pfingsten wird nämlich das so genannte Dingelbier gegeben. Hierzu versammelt sich das gesamte Personal einer Glashütte in der Wohnung des Vizemeisters, der den Hüttenkrug hält, zum gemeinsamen Trunk.
Kündigt nun der Vizemeister einem der erscheinenden Gesellen an, er habe zu dem Dingelbier nicht mitzutrinken, so gilt die Verwehrnug des gemeinsamen Trunkes als Kündigung seitens des Dienstherrn. Setzt der Geselle sich aber freiwillig abseits seiner zechenden rußigen Kollegen und nicht mit an den gemeinsamen Tisch, indem er sich für sich und sein eigen Geld trinkt, so wird er als der kündigende Teil angesehen und verlässt zu Neujahr seien Dienst.[3]

"Dingelbier" stammer af Dingel (at "udleje sig", at "indgå en kontrakt", at "forpligte sig") og Bier, som ikke kun betyder øl men har en bredere sydtysk betydning i form af "møde" eller "fælles fejring". Dingelbier, som havde et retlig status, er omtalt i den Mecklenburgske glasindustri.

I Mecklenburg blomstrede glasindustrien fra midten af det 17. århundrede og antallet af glashytter voksede. Glasindustrien toppede i 1720-1730'erne og aftog fra omkring 1750 for helt at dø ud omkring 1900.

[3] Aus den Archiv-Akten der Familie Gundelach (nach Ulrich Graf von Oeynhausen: „Glashütten in Mecklenburg".)

Glashytterne i Holstein og Mecklenburg blev typisk anlagt på de store godser, hvor godsejeren forpagtede en glashytte til en glasmester. Glasset kunne anvendes til salg og eksport, hvor glasmesteren havde eneret på forhandling. Glashytterne havde en typisk levetid på 6-8 år – i gunstige tilfælde 10 år eller mere. I perioden 1701-1750 forbrugte i alt 71 mecklenburgske glashytter træ svarende til ca. 2,8 mio. rummeter brænde på 50 år.
Glasmagerne levede for sig selv og nåede sjældent at få et forhold til lokalbefolkningen. De blev derfor betragtet lidt på samme måde som sigøjnere – frie, fremmede, fascinerende og måske farlige, da de jo med sand og ild fremstillede det fineste klare glas

Glasteknologi

På glasværkerne blev fremstillet brugsglas som flasker, drikkeglas, mælkeskåle, sylteglas og beholdere. Der blev også fremstillet glas til vinduer og mere specialiserede produkter til f.eks. apoteker.
Arbejdsprocessen startede med, at ”die Aschefahrer” skaffede aske til glasfremstillingen. ”Die Glasmachern” fyldte glasblandingen i smeltefadene (”die Häfen”), som blev opstillet på afsatser inde i ovnen. ”Der Schürer” (ovnpasseren) regulerede ovnvarmen. Han havde en håndlanger, ”Der Pfleger”, til at hjælpe med indfyringen. Fyringstræet var klargjort (hugget, kløvet og tørret i mindst et halvt år) af ”Die Holzhauern” og hentet til hytten af ”Scheitholzfahrern” (”brændekøreren”).

”Der Vorschmeltzer” forvarmede et antal smeltefade, så de var klar til brug. ”Der Werker” førte tilsyn med smeltefadene i ovnen. Når glasset var blevet blankt og dermed klar til forarbejdning, dyppede en ”Vorbläser” (også kaldet ”Anfænger”) glasmagerpiben, der var fremstillet af jern, i den tyktflydende glasmasse. Flaskeglaspusteren, ”Der Hohlglasbläser”, blæste glasset op i en boble, som han med svingende og rullende bevægelser formede i forskellige former og størrelser, hjulpet med jerntænger, forme og sakse. Det glødende varme glas blev sat til langsom afkøling, så det ikke kastede skaller af sig.
Fremstilling af spejl- og vinduesglas var en opgave for ”der Strecker”. Han svang den tyktflydende glasmasse til en lang cylinder, skar den op i længderetningen og strakte den på en glat stenplade, det såkaldte ”Strecktischen” (strækkerbord).

Den højt udviklede arbejdsdeling var et typiske kendetegn på glashytten. Manglende en specialist, kunne det standse hele processen. Det gav et stærkt kollektiv. Af samme årsag var det ofte glasmagerne, der fik deres vilje, hvis der opstod uenighed om arbejdsvilkår og betaling med mester eller forpagter.

Glasmagerne giftede sig ind i hinandens slægter. Glasmagerne var frie mennesker (”Freie Leute”), dvs. at de ikke var underlagt godsejer eller glasmester.
Der blev arbejdet fra april til november, alle ugens dage. ”All Lüd hebben Festdag, blot de Glashütter nich” hed det i landbefolkningen. Glasmagerne blev ikke særligt gamle. De fik

skader på åndedrætsorganerne (støv og varme) og øjnene (stærkt lys). Glasmagere, der ikke længere kunne arbejde, blev forsørget af familien. Glasmagerne giftede sig ofte ret tidligt og fandt ofte sin ægtefælle blandt de andre glasmageres familier i omegnen. De lokale var ikke meget for at lade deres børn gifte ind i glasmagerfamilierne.

Forholdet til lokalbefolkningen

Glasmagerne boede uden for byerne og flyttede jævnligt. De fik derfor aldrig et normalt forhold til den fastboende lokalbefolkning. Lokalbefolkningen kunne måske godt misunde glasmagernes deres status af frie mennesker, som kunne rejse frit, tage hyre eller sige op efter egen fri vilje. Der var heller ikke noget stort behov for samkvem med lokalbefolkningen. Glashytterne havde alt, hvad der var brug for: Arbejde, familie, bolig, havebrug, husdyr, "Hüttenkrug" (kro), skolelærer og venner. Sprogligt kunne der i begyndelsen godt tænkes at have været forståelsesproblemer mellem de sydtyske glasmagere og den nordtyske lokalbefolkning.
Glashytterne var kun på lokaliteten i relativt få år, inden de blev flyttet videre. Dog forblev det sted, hvor glashytten havde været, ofte i lokalbefolkningens erindring, og flere steder findes stadig navne som f.eks. Alte Glashütte, Glashof, Glasbrunnen og Hüttenberg. Der dukkede også myter op. Nogle troede, at glasmagerne stod i ledtog med djævelen, da de jo boede i skoven og med ild og varme kunne omdanne sand og aske til kunstneriske glasvarer. I en saga "de Oll ut de Glashütt" blev djævelens fødested og opholdssteder knyttet til steder, hvor der tidligere lå glashytter. Efterhånden som recessionen i glasindustrien indtrådte, skiftede mange glasmagere til andre erhverv og kom således til at indgå mere og mere i den lokale befolkning.

Oversigt over glasmagerslægten fra Tyskland pr. august 2026

Tegnforklaring: * døbt, ∞ viet, + begravet, √ fadder.

Antagelser

- Georg Wilhelm
    - 16XX ∞Margaretha
        - 1622 22/3 *Anna Maria, Pforzheim
        - 1623 25/8 *Margaretha, do
        - 1624 31/12 *Hans, do
        - 1626 28/2 *Martha, do
        - 1628 23/1 ***Georg** og Anna, tvillinger, do
- Georg Wilhelm (1599-1656) - den samme som ovenfor i 2. ægteskab?
    - 16XX ∞Ursula (1606-1677)
        - 1636 *Hans Georg (+1678), Großalmerode
        - 1638 *Catharina, do
        - 1642 *Georg Peter, do
    - 1656 +Georg, 57 år, do
    - 1677 +Ursula, 71 år, do

Antagelser, meget sandsynlige:

- **Georg** Wilhelm (ca. 1628-ca. 1686, 58 år)
    - 1655 4/11 Gläsergesell, Glashütte Grimnitz, Joachimsthal
    - 1671 21/12 ∞NN, Glashütte, Lebrade
        - 1672 1/9 *Cathrina, Glaβhütte, do
        - 1674 8/9 *Hanβ Adam, Glaβhütte, Kirchnüchel
        - 1677 24/1 ***Lorentz**, Glaβh[ütte], do
    - 1683 ∞Margaretha Seitz, Glashütte, Lebrade
        - 1686 30/12 *Sophia Paschten, Kirchnüchel

Verificeret:

- **Lorentz** Wilhelm (1677-1721)
    - 1698+1702 Fadder, Kirchnüchel
    - 170X ∞NN
        - 170X *Catharina Margrethe, ∞1724 Mathias Hinrich Scheel
        - 1706 10/12 ***Hans Jürgen**, Daschow Kuppentin
        - 1708 26/4 *Johan Benedict, do (+1710)
        - 1709 9/12 *Ida Cathrin, do (+1710)
        - 1711 29/4 *Engel Sofie, do
        - 1713 11/3 *Margrethe Liese, Parum bei Wittenburg
        - 1715 25/2 *An Dorthie, do

        - 1716 14/11 *Cathrin Magdalen, do
        - 1718 23/5 *NN, do
        - 1720 2/7 *An Christin Dortie, do
        - 1722 20/4 *NN, navn ulæseligt, født 9 måneder efter faderens død, do
    - 1721 23/7 +Lorenz, 44 år, do

- **Hans Jürgen** Wilhelm (1706-1748)
    - 1730 28/9 ∞Dorthea Margrethe Castens, Grubenhagen
        - 1731 28/9 *Frantz Lorentz, do
        - 1736 26/12 *Margarethe Elisabeth, Blumenholz Zierke
        - 1738 20/4 *Christoph, do
        - 1739 22/3 *Martin Jürgen, do
        - 1741 4/10 *Dorothea Elisabeth, do
        - 1743 12/12 ***Johann Jürgen**, do
        - 1746 7/6 *Christian Andreas, do
    - 1748 12/4(?) +Hans Jürgen, 42 år, do
- Dorthea Margrethe Castens, 2. ægteskab
    - 1751 5/11 ∞Johan Hinrich Gundlach, Stavenhagen
        - 1753 8/3 *Anne Dorthea, do
        - 1755 20/6 *Tvillinger, Helene Sophia og Catharina Marie, do.

- **Johan Jürgen** Wilhelm (1743-1815)
    - 1770 17/1 ∞Maren Sofie Hals (1745-1800), Biri
        - 1770 1/9 ***Hans Jørgen**, do
        - 1772 *Anne Sophie, do
        - 1774* Christian Frederik
        - 1776* Christian Frederik
        - 1777 *Bernhard Frederik
        - 1780 *Margrethe Elisabeth
        - 1783 *Carolina
        - 1786 *Johan Jørgen
        - 1789 *Johanne
        - 1792 *Kristiana
    - 1815 +Johan Jürgen, 72 år

- **Hans Jørgen** Gundelach (1770-1826)
    - 1792 x/3 ∞Maren Malene Wenzel
        - 1792 *Johan Jørgen (Kapermatros?)
        - 1794 *Dorthea
        - 1795 *Sophia Magdalena
        - 1797 *Anne Cathrine

        - 1800 *Caspar Henrik
        - 1805 ***Carl Frederik**
        - 1807 *Franz Mattias
        - 1809 *Franz Mattias
    - 1826 +Hans Jørgen, 56 år.

- **Carl Frederik** Gundelach (1801-1867)
    - 1826 ∞Johanna Hammerstöm
        - 1827 *Anna Katarina
        - 1828 *Maria Elisabeth
        - 1830 *Anne Catrine
        - 1831 *Johanne Henriette
        - 1832 *Magdalene Caroline
        - 1834 *Carl Johan Vilhelm Emanuel Jørgen ∞Johanna Hammerstöm
            - 1863 *Carl Frederik Vilhelm, Tårnby
            - 1866 *Emil August Vilhelm, Tårnby
            - 1869 *Gabriella Johanne Caroline, Tårnby
            - 1873 *Louise Marie Frederikke, Lyngby
            - 1875 *Emma Josephine Antoinette, Lyngby
            - 1878 *Thyra Charlotte Lisette, Lyngby
        - 1835 *Bernt Frederik
        - 1837 *Frederikke Louise
        - 1838 *Sofie Hermine
        - 1840 *Frans Frederik Casper
        - 1842 *Laurine Laura
        - 1844 ***Christian**, +1914 ∞Nicoline Dorthea Jensen
            - 1870 ***Carl** Thorvald Anders, København
            - 1873 *Johannes Martin
            - 1875 *Vilhelm Nicolai
            - 1877 *Margrethe
            - 1881 *Vincenzia
        - 1845 *Dorthea Elisabeth
        - 1847 *Rudolf Leonhart
    - 1867 +Carl Frederik.

Kilder

Bøger og hæfter:

- Gunnar Buchwald og Mogens Schlüter: Kastrup og Holmegaards Glasværker 1825-1975.
- Dansk Glasarbejderforbunds Festskrift 1886-1908. Slægtsforskernes bibliotek.
- Anne Minken: Innvandrere ved norske glassverk og etterkommerne deres (1741-1865). Oslo 2002.
- Ulrich Graf von Oehnhausen: Glashütten in Mecklenburg. Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, Band 70, 1905.
- Margarete Killing: Glasmacherkunst in Hessen. Marburg 1927.
- Otto Bloß: Die älteren Glashütten in Südniedersachsen. Hildesheim 1977.
- Ralf Wendt:
    - Zur Frühgeschichten des Glashüttenwesens in Mecklenburg. Deutscher kulturbund, nr. 9, März 1969.
    - Glashütten und Glashüttenarbeiter in Mecklenburg. Forschungen und Berichte, Staatliche Museen zu Berlin, Band 15, 1973.
- Gerrit+ und Karin Friese: Glashütten in Brandenburg. 1992.
- Klaus Kuntze: Glasmacher Sippenbuch. Uslar 2000.
- Gisela Masurowski und Dieter Mombour, Archäologische Berichte aus Mecklenburg-Vorpommern:
    - Die Glashütten im Landkreis Müritz Teil 1. 2008 Beiheft 11.
    - Die Glashütten im Landkreis Müritz Teil 2. 2009. Beiheft 12/13.
- Gerd Sobietzky, Beiträge zur Glashüttenforschung:
    - Glashütten in Mecklenburg-Vorpommern.
    - Beiträge zu ausgewählten Glashütten im Trebel-Recknitz-Raum. Der Glasfreund sonderheft 5/2003.
    - Ausgewählte Glashütten zwischen Tessin und Altentreptow, 2005.
    - Ausgewählte Glashütten zwischen Tessin und Altentreptow, Fortsetzung, 2007.
    - Glashütten im Land Strelitz, 2008.
    - Glashütten im Land Strelitz II sowie zwischen Warnow und Randow, 2010.
- Lothar Seinfeld, Ulrich Hartmann: Auf den Spüren der Roßbacher Glashütten im Kaufunger Wald. 2022.
- Wolfgang Prange: Die Anfänge der großen Agrarreformen in Schleswig-Holstein bis um 1771. Neumünster 1971.
- Otto Kock: Über Glashütten in der Umgegend Bornhöveds. Die Heimat, Kiel, 35. Jahrgang, 1/1925.
- Heimatverein des Kreises Segeberg (Hrsg.): Heimatkundliches Jahrbuch für den Kreis Segeberg 1957. 3. Jahrgang, Bad Segeberg, C. H. Wäser, 1957.

- Karl Hucke: Glasmacherei. In Ernst Schlee: Gottorfer Kultur im Jahrhundert der Universitätsgründung. 1965.
- Karin Friese: Glashütten beim kurfürstlischen Jagdhaus am Grimnitz zwischen 1575 und 1607.
- Karin Friese: Glashütten in Brandenburg (in Heimatkundtliche Beiträge heft 1/1992).
- Karin Friese: Die Rückkehr der Glashütte an den Grimnitzsee 1653 bis 1721 sowie die Gründung von Althüttendorf (in Eberswalder Jahrbuch für Heimat-, Kultur- und Naturgeschichte 2009).
- Brockhaus Wanderheft: Werbellinsee, Leipzig 1976.
- Karl Ehmann, Herbert Ruff: Waldbauerndorf - Industriarbeitergemeinde - Stadtteil. Würm 1263-1980. Stadt Pforzheim 1987.
- Ludwig Moser: Badisches Glas. Wiesbaden 1969.
- Sabine Baumgärtner: Sächsisches Glas, die Glashütten und ihre erzeugnisse. 1977.
- Carl Greiner: Glashütten in Württemberg.

Kirkebøger og folketællinger:

- Danske kirkebøger og folketællinger, arkivalieronline.dk.
    - Fensmark, Kastrup, Hellerup og Lyngby.
- Norske kirkebøger: www.arkivverket.no/Digitalarkivet
    - Biri, Jevnaker og Ringsaker.
    - Oppland fylke, Toten sorenskriveri, Tingbok 40, 1782-1785.
- Svenske kirkebøger og folketællinger (“husforhörslängd”) www.arkivdigital.se
    - Väsby og Ed.
- Otto Bruchwitz: Afskrifter af Mecklenburg-Vorpommernske kirkebøger, slægten Gundelach, band 47, Landesarchiw Greifswald.
- Franz Schubert: Vielses- og sognebørnsregistre Mecklenburg, Vorpommern og Holstein, Degener Verlag:
    - 300 Mecklenburgische Pastoren berichten über ihre Kirchspiele. Anno 1704.
    - 190 Mecklenburgische Beichtkinderverzeichnisse aus dem Jahre 1751.
    - Kopulationsregister aus Mecklenburgischen Kirchenbüchern. Von 1705 bis 1750.
    - Kopulationsregister aus Mecklenburgischen Kirchenbüchern. Von den Anfängen bis zum Jahr 1750.
    - Trauregister aus den älteren Kirchenbüchern Schleswig-Holsteins. Von den Anfängen bis zum Jahre 1704.
- Robert F. Pforr: Aus den Kirchenbüchern der Kirchengemeinde Großalmerode 1648-1753, Forschungen zur hessischen Familien- und Heimatkunde Band 90, 2004.
- Tyske kirkebøger, Archion.de
    - Landeskirchliches Archiv der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Norddeutschland:

        - Kirchenkreis Plön-Segeberg (Holstein): Kirchnüchel, Lebrade og Bornhöved.
        - Kirchenkreis Mecklenburg: Dömitz, Grabow, Kuppentin, Parum bei Wittenburg, Kirche Grubenhagen, Neustrelitz-Zierke-Weisdin-Blumenholz og Stavenhagen Jürgensdorf.
    - Landeskirchliches Archiv der Evangelischen Kirche Berlin-Brandenburg-schlesische Oberlausitz:
        - Kirchenkreis Eberswalde, Joachimsthal.
    - Landeskirchliches Archiv der Evangelischen Kirche von Kurhessen-Waldeck:
        - Kirchenkreis Witzenhausen, Großalmerode.
    - Evangelisches Archiv Baden und Württemberg/Baden
        - Pforzheim Stadtpfarrei.
- Kirkebøger fra Frankrig, "Aupres de notre recines" Haut Rhin:
    - Colmar, Munster, Hohrod.
- Tjekkiske kirkebøger: digi.soalitomerice.cz
    - Oberkreibitz/Horní Chřibská
    - Platten/Horni
- Kirkebøger fra Holland og Belgien
    - Nord Brabant.

Artikler, tidsskrifter

- Zeitschrift für Niederdeutsche Familienkunde:
    - W. Hoff: Weitere Nachrichten über Glashütten in Mecklenburg und Holstein. Jahrgang 38 Heft 6 (November 1963).
    - Ernst Ritter: Glashütten in Mecklenburg.
        - Jahrgang 38 Heft 2 (Märtz 1963)
        - Jahrgang 40 Heft 1 und 4 (Juli 1965)
        - Jahrgang 45 (1970)
        - Jahrgang 48 Heft 5 (September 1973)
        - Jahrgang 49 Heft 5 (September 1974).
    - Ernst Ritter: Glashütten in Vorpommern. Jahrgang 51 Heft 1 (Januar 1976).
    - Herbert Seitz: Glashütten in Mecklenburg. Jahrgang 43 Heft 2 (Märtz 1968), 3 og 4 (Mai 1968).
    - Harald Richert: Glashütten und Glasmacher im südöstlichen Holstein und in Hamburg. Jahrgang 54 Heft 6 (November 1979)
- Der Glasfreund 16/2001:
    - Dr. Hans-Joachim Kruuse: Glashütten am Bungsberg.
- Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde:
    - Dr. Th. Hach: Überblick über die ehemalige Glasindustrie in und um Lübeck. Band 8. Lübeck 1900.

- Oplysninger om kaperskibe, jmarcussen.dk.

Efterskrift

Vores slægt som glasmagere sluttede i 1867 med Carl Frederik Gundelachs død i Fensmark efter mindst 210 års uafbrudt glasmagertradition.

Forfatteren har i 2014 genoptaget traditionen – foreløbig i form af et par dagskurser i glaspustning hos glasmester Eric Meaker på Jyderup Højskole. Ifølge Eric Meaker ligger det i generne…

Glasprodukter, Peter Gundelach, marts 2014.